

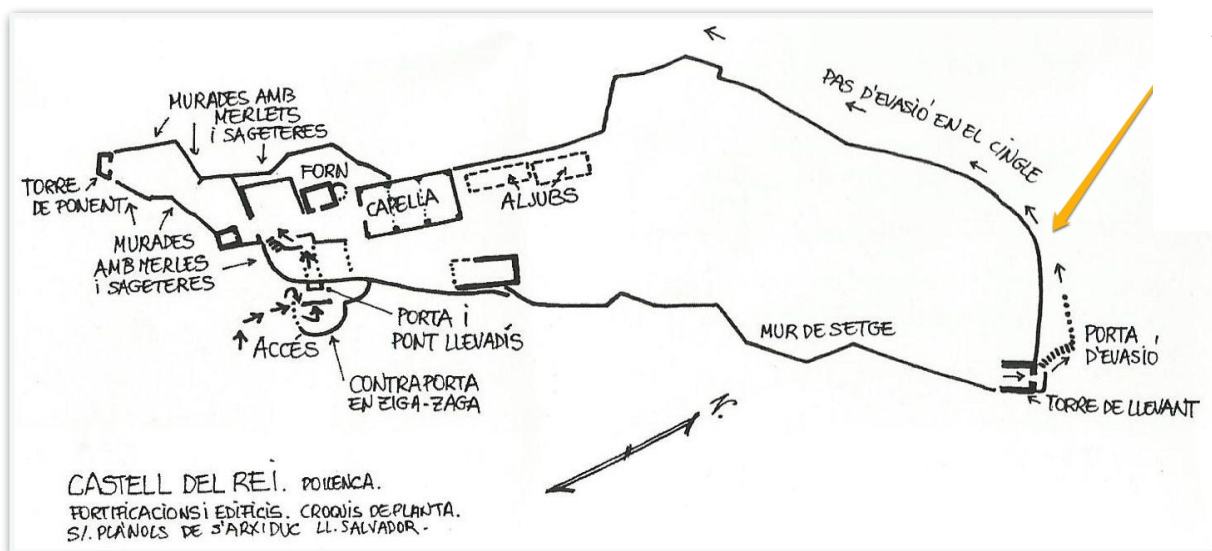
Un viatge de recerca

Castell del rei

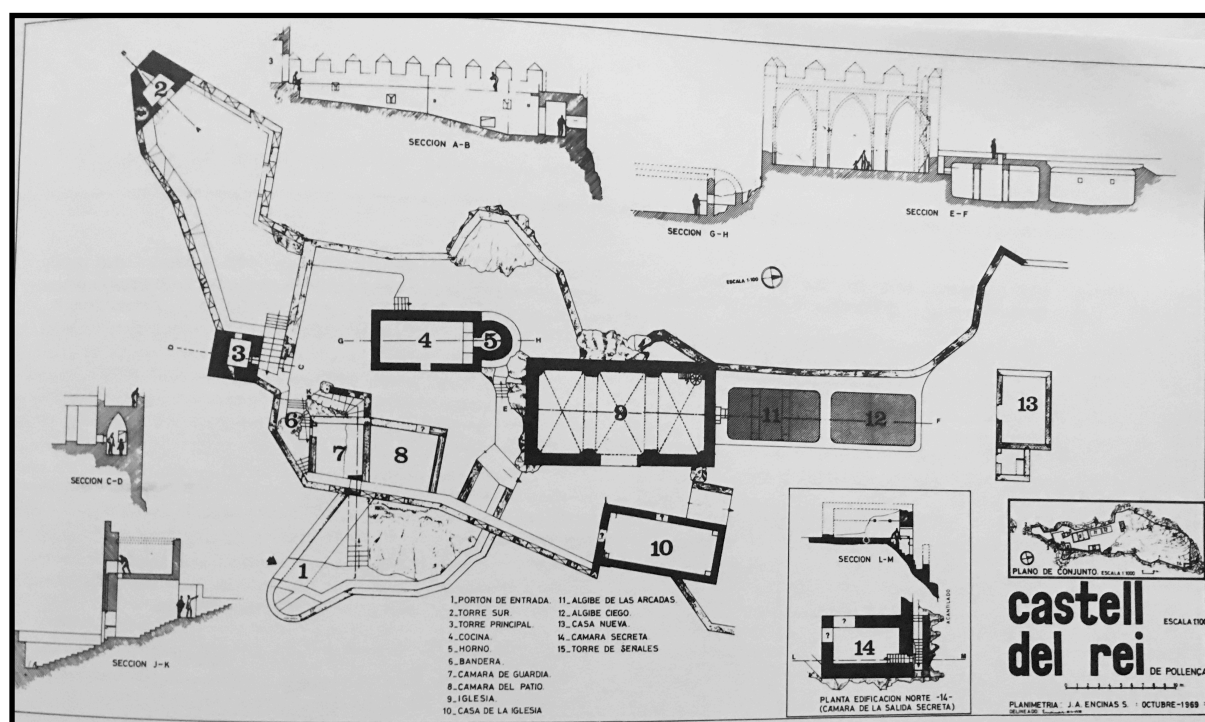
Per recuperar l'hegemonia que pertoca a **Miquel Costa i Llobera** es proposa fer un viatge de recerca que permeti redescobrir l'insigne pollencí a través dels seus poemes. El viatge de recerca esdevindrà, també, un viatge físic que en aquest cas concret ens portarà a la vall de Ternelles, i fins

al castell del Rei. A través del poema "Castell del Rei" l'alumnat es podrà fer una idea d'un fet històric destacat que succeí durant l'any 1343 a Pollença. El castell del Rei va ser el darrer reducte de resistència dels fidels al rei En Jaume III, quan aquest ja havia perdut el regne de Mallorca i se l'havia annexionat la corona d'Aragó de Pere el Cerimoniós.

(<https://passosdemallorca.blogspot.com/p/castell-del-rei-pas-del-pollenca.html>)

Planimetria: J. A. Encinas - octubre de 1969.

Context

Al 15 anys, Miquel Costa i Llobera va dedicar el seu primer poema al castell del Rei, *Al castillo de Pollensa*. Però, fou més tard quan aquest paisatge impregnat d'història prengué forma argumental.

El 1888 Costa i Llobera fou ordenat prevere i el 1889 es doctorà en Teologia a Roma, on s'amarà de classicisme. El 1890 retorna definitivament a Mallorca i escriu els tres poemes narratius "La gerreta del catiu" (1895), "Castell del Rei" (1896) i "La maina" (1897), que formen el volum de caire romàntic *De l'agre de la terra* (1897).

En el text “Quatre mots d’advertència” que, a mode de pròleg, obren la primera edició *De l’agre de la terra*, Costa i Llobera comenta que “amb el títol d’aquesta obreta ja prou se declara el que he volgut que fos: poesia pròpiament regional, no sols per son llenguatge; sinó per la substància mateixa. A tal fi de manllevar a la tradició o a la història del país arguments que presentassen costums típiques, caràcters i notes pintoresques del racó de Mallorca on he nat i on he viscut bona part de la vida”.

Costa escriu que els documents històrics “reveladors de la lleialtat envers l’últim Rei de Mallorca, trobats per l’amic Rotger dins l’Arxiu de Pollença, m’han donat fonament històric per la darrera i més llarga de les narracions aquí desplegades -Castell del Rei (1343-1349)-”. L’amic a qui fa referència és Mateu Rotger, qui va ser canonge de la seu de Mallorca i catedràtic d’Història al seminari, la seva obra més important és la *Historia de Pollensa* (1897-1906).

“Si amb els fet reals hi he mesclat prestigi de fantasia, ho he fet inspirat per la impressió directa del paratge meravellós a on, exhala aroma de somnis, se va desfent el Castell del Rei, com un niu vell de voltors abandonat sobre l’abisme”.

A l’aplec *De l’agre de la terra*, Costa es decanta per l’ús de la mètrica popular com és el romanç, la glosa i la codolada. Ell mateix afirma que en aquest llibre ha procurat que “la versificació resultàs ben de l’agre de la terra. Per això, allunyant-me de formes mètriques més artístiques i gentils, sols hi he volgut usar les populars i ben nostres”.

En el “Castell del Rei” s’ha servit del romanç, “segons les maneres conegudes del romancer” en el Cant I, IV i IX i de “codolades a la manera més antiga i més general” en el Cant II, VII, X. L’autor explica que aquestes codolades són semblants a la codolada tradicional però amb versos tots iguals de nou síl·labes, “era la forma mètrica coneguda per l’escola de Tolosa amb lo nom de nova rimada i ben estesa en les narracions poètiques catalanes i provençals del segle XIV. M’he atrevit a fer una prova a La sentència (Cant V) a fi de donar més sabor a l’època a l’escena que allà se pinta”, afegeix. Diu que se sentirà “satisfet” si aconsegueix “un regueró, no més, de la gran font poètica que corre per les entranyes de Mallorca, font que per ser ben aprofitada demanaria la força d’un Mistral, l’incomparable cantor de la Provença”.

“Ve a ser un aspecte de la lluita de Jaume III amb Pere IV, i està fundat sobre documents d’arxiu, amb una dosi d’imaginació. Aquí m’he servit de la codolada més antiga, amb el vers llarg de nou síl·labes i de les *noves rimades* tan freqüent en el segle XIV, encara que no usades (que jo sàpiga) per cap poeta de la renaixença. No hi he volgut cap forma mètrica que no fos

indígena.” Escriu a una carta adreçada a Francesc Matheu el 21 de desembre de 1896.

Argument

“Castell del Rei” és un romanç que narra una història amorosa i tràgica entre Bernat Domènech, fidel seguidor del rei Jaume III, i Elisenda, la filla del castellà que governa el castell assetjat. L'argument descriu amb fidelitat esdeveniments històrics referents al setge del castell del Rei; l'última resistència mallorquina que s'oposà al regnat de Pere III de Catalunya i Aragó, i ho fa través de personatges històrics com el propi protagonista, Bernat Domènech, o el governador de Mallorca, Arnau d'Erill, adepte de Pere el Cerimoniós. La figura femenina, Elisenda, no té una correlació històrica si bé prefigura la malaurada protagonista de la “Cançó de na Ruixa-Mantells”.

Poema

Castell del Rei (1343-1349)

I

Lo castell sitiàt

Quina veu clara sona per l'alta nit?
sobre fondals i penyes i mar endins?
La veu d'una botzina lleial que diu:
–Oh, visca l'alt En Jaume, rei mallorquí!–

Bé prou des la vall fonda sent aquest crit
reposant dins sa tenda N'Arnau d'Erill,
i al sol de tals paraules no pot dormir.
Perquè tal crit Mallorca ja no el sentís,
ell és vingut amb armes, diners i enginy
a ofegar-lo en la boca dels pollencins,
ell qui l'illa governa pel Rei inic.
Mes, si ja té retuda la vila humil,
no hi té, no, de Pollença lo cor ardit,
que en lo Castell altíssim batega i viu.
Fa prop de quinze dies que sens profit
cavallers i homes d'armes senten aquí,
sitiànt la fortalesa, que dalt lo cim
torreja, a on àguiles farien niu.

Lo campament reposa mut i tranquil;
i al llambreig de flamades, que van morint,
pavellons vermellegen, guerrers enginys
i, cap amunt, confusos penyals asprius.
Los guaites qui vetlaven prou han sentit
aclamar l'alt En Jaume, rei mallorquí...
Mes no hi gosen respondre, i els pollencins,
què forçats té en lo siti N'Arnau d'Erill,
bé en silenci responen del cor endins:
–Que visca l'alt En Jaume, rei mallorquí!–

Bé el volen i l'estimen, al Rei proscrit,
los que són d'aquest poble vertaders fills...
Un mes fa, quan Mallorca se va rendir
als peus del rei En Pere, raptor inic,
enviant-lis les viles Jurats humils,
sols uns Jurats mancaren: los pollencins.
Llavors lo rei En Jaume, desposseït,
trobava aquí refugi per son cor trist,
i en pau des d'eixes costes pogué partir...
Quan torni amb nova armada, com ell escriu,
ha d'arribar al poble de sos amics.
Per això, si un navili de llum és vist,
prou n'hi fixa Pollença d'ulls i desigs...
Per això veu tan clara retorna anit,
cantant sobre les tendes de l'enemic:
–Que visca l'alt En Jaume, rei mallorquí!

.....

Aixeca el formidable Castell del Rei
corona de torrelles al firmament,
sobre sos murs de roca bastits per Déu.
Per llevant té a ses plantes un gran baixest,
que ocupen los contraris amb gran pertret.
Un esglaiós abisme guaita a ponent
on una mar blaveja que fons no té.
Com despulla terrible d'estrany vaixell
l'escull de la Galera, pel nord s'estén:
més lluny s'adrecen costes i caps sobergs,
terror de les onades i els mariners...
Cap a xaloc les serres de durs cairells
sols obrin a la vista qualche portell
per on plans i vilatges se van perden.

Sols per àguiles propi tal lloc pareix,
i d'àguiles més nobles estatge n'és:
les àguiles que viuen d'honor i fe.

Tals són los quatre joves que en los merlets
aguaiten, cap el siti mirant arreu,
mentre tot se desperta, quan defalleix
dins la glòria de l'auba l'últim estel.
Mes, què has vist aquells joves que los sorprèn?
Han vist que dels contraris rumbós aplec
cap amunt ja s'acosta sense recel,
portant blanca senyera que pau promet.
Entremig d'almogàvers, de cos ferreny,
cavallers se destrien de ric arnès:
dos heralds acompanyen per portaveus,
i, seguint-los darrera, gentil donzella
l'escut de N'Eril porta, resplendeix.

.....

Ja prop del mur de roques són arribats;
tots s'aturen, i crida fort un herald:
–Oh del Castell!, oïu-nos: venim en pau,
i a vostre honor les vides tots confiam...
Aqueixa nit passada sentí escampar
crits del Rei afronten la majestat...
Lo noble Erill demana si hi ha aquí dalt
qui tal crit repetesca de dia clar,
sens por, a nostra vista i el nom donant.–

Son darrer mot a penes fineix l'herald,
i un crit de nou ressona pels muradals:
–Que visca l'alt En Jaume, rei enyorat!
Mort per lo rei En Pere, lo del Punyal!–

Sobre els merlets se mostren uns jovençans,
dient: –Nosaltres fórem; no ens amagam.
Qui nostres noms demana ja los sabrà:
–Jo som Pere Domènech. –Jo, Esteve Escarp.
–Jo som En Jaume Tàrrega. –Jo, Puig Bernat.–
Així parlen els quatre, tot demostrant
la botzina que el vespre feren sonar;
i de bell nou la sonen, mentres avall
baixen los qui pujaren assegurats.
Lo Castell remoreja tot alçurat;
tothom de dins se gira vers una part,
i sos merlets negregen reblits de caps.
Llavors lo crit ressona més fort que abans:
–Que visca l'alt En Jaume, rei enyorat!
Mort per lo rei en Pere, lo del Punyal!–

.....

Ferrers i mestres d'aixa tenen treball,
i en Berenguer de Merles a tot fa cap,
mestre de ginys de guerra savi i provat.
Disformes catapultes llestes estan,
amb bigues d'om i alzina, torns i cordam,
que quintars de tafona poden llançar.
N'Erill ja donà senya de fer l'assaig;
gisquen amb veu de monstre perns i llenyams;
i les roques llançades van per l'espai
com los estels qui corren, parents del llamp.
Seguint-les amb la vista la gent de baix
ja creu que al fort altíssim arribaran;
però bronzint les pedres cauen avall,
sens atènyer d'enfora los muradals.
Debades tirs ajunten: tot és en va...
Les pedrasses rodolen pels comellars,
I a cada cop qui falla, los sitiats
–Que visca el rei En Jaume!– criden a dalt.

Pollença, 18 de juny – 1 de juliol 1896

II A l'ermita

Amunt, el cingel del Castell
un noble amb hàbit de burell
resant habita.
Entre penyals hi té una ermita
i humil capellà,
vora d'un broll de fontanella,
que sens profit
queia a la mar, i un hort florit
ara nodreix.
D'allà damunt no es descobreix
res de la terra,
més que el vessant d'aquesta serra
que par que inclina
sos caps de roca gegantina
per adorar
a Déu immens sobre la mar.
En tal paratge
trobà el bon vell un dolç estatge
per lo cor seu;
oblit del món, repòs en Déu.
D'aquella altura
se veu davant tanta planura
de mar oberta,
que es punta en arc la forma certa
de l'horitzó.

Això el bon vell veia a l'enfront
 amb faç calmosa,
 mentre amb la mà ja tremolosa
 girava full
 d'un llibre obert de Ramon Llull,
 que és son tresor.
 L'hora solemne en què ja es mor
 la solellada,
 cobreix lo lloc de llum rosada
 i d'alt sossec,
 quan a la porta sona en sec
 la humil esquella.
 Surt lo bon vell a la portella,
 i, a punt d'obrir,
 ell ja comença a beneir,
 tres jovençans,
 qui reverents li besen mans.
 És un dels tres
 L'ardit N'Ató d'Aragonès,
 fill de bon pare,
 del que tothom respecte encara
 cap de lleials.
 Lo segon jove és En Gornals,
 fill d'un prohóm.
 Bernat Domènec l'altre ha nom,
 germà d'aquell
 qui crida fort sobre el Castell:
 gran partidari,
 aquest ja sap lo que és estar-hi
 pel Rei vençut...

A l'ermita, qui commogut
 ja l'abraçava,
 diu en Bernat: –Ja no em pensava
 tornar a veure
 lloc tan volgut: ho podeu creure,
 bon penitent.
 Deixí el Castell sols amb l'intent
 de replegar
 gent que vingués a reforçar
 lo nostre estol.
 Com un malvat m'he vist tot sol
 a molts de pobles.
 A la Ciutat alguns cors nobles
 bé m'acolliren;
 Més dos traidors ja m'hi seguiren;

vaig quedar pres.
 De la presó no vos dic res:
 dols i tenebres...
 Mig consumit d'enuig i febres,
 fui desfermat
 i al rei En Pere presentat.
 Com a traidor
 me tractà: Ell!, l'usurpador...
 Or m'oferia,
 com a capaç de fellonia;
 i a l'estil seu,
 los mots de dret, justícia i Déu
 bé profanava...
 Aquell parlar, fred, penetrava
 com un punyal
 dins lo meu cor franc i lleial...
 i encara el sent!
 Sens dir jo mot, reconeixent
 la reialesa,
 doblí un jonoll davant Sa Altesa
 Rei d'Aragó,
 no de Mallorca!... La presó
 me tornà rebre,
 tomba de vius que pot concebre
 sols qui hi baixà...
 Després que En Pere s'embarcà
 segur i amb festa,
 després que aquí vingué feresta
 l'host de N'Erill,
 va creure algú que ja perill
 ja no faria,
 i la presó per a mi s'obria,
 sols no sé com...
 Torn a Pollença, ai! i tothom
 ja no és d'En Jaume...
 Ah!, dins l'amat Castell tornau-me,
 a on segur
 puga alenar un aire pur,
 net de vilesa.
 Mes, si no hi tor, amb fortalesa,
 tal com podré,
 mon rei En Jaume serviré!-

Tals raons diu
 lo jove ardent, de cor aspriu
 tot lleialtat.
 -Que Déu esforci el cor honrat
 dels qui pateixen

per la justícia, i no serveixen
poder injust!–
diu l'ermità; i al front robust
d'aquell feel
posa les mans, mirant el cel.

–Què hi ha a Pollença?–
reprèn el vell: i aquí comença
resolt N'Ató:
–Allà és ben plena la presó
d'honrades gents.
Homes o dones, los parents
arreu cercats,
d'aquell qui ja los noms honrats
a N'Erill daren
i el Rei l'legítim aclamaren
sobre el Castell,
tots los tancà el batle novell,
En Bernat Totxa.
Aquest venut, sens cor, esmotxa
qualsevol brot
de lleialtat: la vida i tot
assolaria,
si el noble Erill tal gust tenia.
–Però ton pare,–
diu l'ermità, no és ell encara
batle reial?–
Respon-li el jove: –Ah! no: lleial
i just com era
no pot servir pel rei En Pere.
Per sospitós
fou tret mon pare pel zelós
Arnau d'Erill;
i quan de cor senzill
venia encara
cercant justícia de mon pare,
l'ha amenaçat
N'Erill; i el poble de mal grat
ara acudeix
al batle nou qui l'oprimeix.
Ja, ja comença
a posar rels per dins Pollença
la traidoria:
amb dons i càstigs ja s'hi cria
partit novell...
Oh! venturós qui l'alt Castell
pot defensar!–
–Jo vull almenys fer-hi arribar
noves sugures–

diu En Gornals, i en ses mans dures
mostra un paper.
N'és caçador, gran ballester
que el tir no falla,
i del Puig Gros, sovint davalla
nius de voltor,
matant lo monstre volador
de les altures.

Los tres companys amb vestidues
de tintorers
semblen de lluny uns urxellers
que en tals paratges
solen collir herbes salvatges
d'urxella fina.
per fer tintura purpurina.
Així tots tres,
ben defensats amb tal desfrès
volen anar
seguint per l'aspre roquissar,
fins a les penyes
del muradal. Allà, fent senyes
i molt discrets,
amb los d'amunt, que hi estan fets,
ja s'entendran,
i fins l'escrit los llançaran
amb la ballesta.
Tal volta empresa més feresta
podran complir,
amb què es puguen mantenir
los del Castell...

De tals projectes lo bon vell
bé se complau,
i ja s'exclama: –Anau, anau,
amb la companya
dels Àngels forts, per la muntanya!
Jo us seguiria,
si com un temps forces tenia
mon cos rendit...
Ara tan sols amb l'esperit
podré seguir-vos;
mes de pregar i beneir-vos
no em cansaré,
i cor endins vos cridaré:
«Valor i honor!»

–Ah cavaller!... L'antic ardor
no s'apagà
dins vostre cos, noble ermità!–
diu amatent
N'Aragonès; i el penitent:
–Com som Torrella,
que veig venir glòria novella
pel rei En Jaume.
Ara, fills meus, ara escoltau-me.
Quan, ai!, traït
nostre bon Rei desposseït,
just un mes fa,
dins eix Castell tres jorns passà
de negre dol,
Per dar-li honor i algun consol,
enrí al Castell.
Tot just parlant estava amb ell
dalt una torre,
a l'hora aquesta en què el sol corre
cap a la mar,
quan un gran signe em va admirar
vist en lo cel,
pronòstic dolç per cor feel!
Boira rosada
cap a Llevant s'era escampada,
com vel sagrat
sobre els abismes desplegat.
I en tal cortina
vegí de sobte gegantina
l'ombra del Rei
i la meva ombra... De tal llei
l'ombra es senyava,
que com gran torre s'hi augmentava
cada merlet.
Llavors vaig dir: «Déu ho promet...
Mirau, Senyor!»
Alçà el bon Rei, ple de fervor,
al cel les mans,
i al mateix temps braços tan grans
l'ombra movia,
que em paresqué que abraçaria
tota eixa terra...
Perquè el bon Rei en justa guerra
vulla tornar,
així jo crec que els va avisar
lo Rei dels cels...
Coratge, dons, oh cors feels!–

Aquest lleguatge
fa el noble vell. De l'ermitatge
sobre el portal
aquells tres joves per igual
se'n despedeixen,
i plens d'ardor ja el reconeixen
per un vident.
Mentre s'allunyen i a ponent
la llum demanca,
solemne el vell de barba blanca,
dret a l'altura,
apar de sia la figura
de l'avior,
que es va perdent dins la foscor...

III

Les noves i Elisenda

CANÇÓ DELS URXELLERS

Urxellers som de la vila
i prou nos hem d'afanyar,
avui que una gent s'estila
només bona per tacar.
Per les penyes, ran de mar,
la nostra herba de tenyir
se cria amb més esponera...

Per la ribera

l'herba de grana volem collir.

Gramalles avui té el poble
talment tacades de sang,
que no perdran color noble,
sinó tenyides de sang!
Tant si és negre com si és blanc,
tal volta podrem tenyir
abans que el poble no espera...

Per la ribera

l'herba de grana volem collir.

Treballant de bona gana,
l'ofici prosperarà;
i farem tan bella grana
que fins pel Rei servirà.
Aquell qui visca ho veurà,

i Déu nos guard de mentir,
ell qui els esforços prospera...

*Per la ribera
l'herba de grana volem collir.*

.....

–Sortiu, castellà, de presa,
guaita de pressa a migjorn;
sentireu bones paraules,
sentireu belles cançons.–
Amb los soldats qui l'avisen
ja surt En Guillem de So;
escolta i, mentre escolta,
brunz un dardell volador.
Lo dardell, que no té punta,
dins los merlets cau a plom,
i lligat un plec aporta,
plec escrit ben ufanós.
ja el cull En Guillem i aguaita.
–Bons urxellers, i qui sou?
–Llegiu, i tindreu resposta–
crida l'urxeller major.
La veu d'En Bernat Domènec
ja el fa conèixer de tots.
Tots abraçar-lo voldrien
a l'enyorat companyó,
i amb son germà al valent Pere
bé es complauen de retorn.

Qui més se n'ha de complaure
d'això no en dirà cap mot:
n'és la filla bella i jove
del noble Guillem de So.
Per ella En Bernat desitja
lo noble escut dels barons,
que ella vol fer proeses
que l'aixequin de la pols,
fins per ella un nom somia
que arreu s'escampi pel món.
Coneixent lo noble pare
de què és capaç tal ardor,
escolli En Bernat Domènec
el negoci perillós
que el feu córrer per Mallorca
i tirà dins la presó.

A la llum d'una llanterna,
que ja és entrada de fosc,

comença a llegir les noves
lo castellà consirós.
Com més va, los ulls li brillen
i se submon lo seu front.
Ja sense acabar les lletres
s'allunya per uns graons.
En poques passes ja es troba
dins retirat torrelló,
on sa filla seua i fila,
fila estopa en un bell torn,
–Elisenda, N'Elisenda,
ja és digne En Bernat de vós!–
Diu lo pare i deposita
les lletres damunt del torn.
Ella no llegeix... ni parla;
o, si parla, és sense mots,
del pare en la barba grisa
reclinant son capet ros.
Dues sirventes qui guarden
no gosen fer-ne raons;
i discretes se'n retiren
amb esguard respectuós.
No té mare n'Elisenda,
no té mare en aquest món,
i en lo cor d'En Guillem troba
de pare i mare l'amor.
Per això l'íntima vida
li vessa del coret dolç
ara que En Guillem parova
l'estimat tan coratjós.
Quan lo bon pare desperta
d'aquell instant d'efusió,
surt resolt i s'encamina
cap els merlets de migjorn.

.....

Tota sola dins la cambra
roman la jove; i llavors,
llavors sí que, llegint, besa
aquells escrits amb lo cor.
Veu d'En Bernat los esforços,
lo coratge i la dissort...
Ja l'admira entre cadenes
i en lo que a un Rei ha respost.
Ja el segueix en l'aspra fruita
entre perills i tot sol.
Ja l'entén en sos projectes
de dar al Castell reforç.
Lo que ha llegit amb frisança

torna llegir de bell nou,
i, si en parla amb les sirventes,
és una estona tan sols.
Tals pensaments en silenci
vol repassar lo seu cor,
com l'aval, qui solitari
compta i compta sos tresors.

.....

Blanca llum, confidenta
d'esperança i records,
blanca lluna ja convida
la donzella, poc a poc...
Surt la jove a la finestra
que sobre el mar se desclou,
sobre una mar argentada,
dels somins immens bressol.
I N'Elisenda somia,
somia, mes no s'adorm...
Tant de somnis il·lumina
una figura i un nom,
com tantes ones argenta
l'única lluna tan sols.
I ja en lo futur destria
la victòria del Rei bo
que d'En Bernat, sense dubte,
serà deguda a l'esforç...
Palaus destria i banderes,
gent que aclama i se remou,
jardins de llorers i palmes,
i el jove amb l'anell d'espòs...
i llar honrada, abundosa,
nodrida sempre del mateix foc,
foc sagrat que no s'apagui
ni fins al buf de la mort...
Tal N'Elisenda somia,
somia, mes no s'adorm.
Recolzada a la finestra,
inclina son tendre coll,
i oneja amb l'aire, a la lluna,
sa gran cabellera d'or.

.....

Des que hora baixa cantaren
aquella forta cançó,
des que el castellà va rebre
aquell escrit venturós,

altres plecs a la murada
són arribats ben a pols,
que no falla la ballesta
d'En Gonals, bon tirador.
Per atèyner tanta altura
les tres ardits collidors
d'urxella ja s'enfilaren
damunt un aspre turó
qui baix del Castell s'empina
per la banda del migjorn.
D'allà dalt, on no pugen
ni los cabrits botadors,
han pogut ells fer-se entendre
i donar noves a molts.
Pel Castell arreu ja es parla
de los qui estan en la presó
dins la vila; i bé s'enutgen
aquells quatre companyons
qui los noms en fe donaren
pel crit del Rei i l'honor.
–L'enemic, qui no ens arriba,
se venja com vil felló,
encativant la gent nostra,
fins locs vells, dones i tot!
Bé cal tenyir les gramalles,
com deien els cantadors...
Gramalles de la justícia
pels botxins ara ja són!–
N'Esteva Escarp així parla,
i els altres amb iguals mots,
mentre tota la gent d'armes
revolta aquells companyons.

Entretant, los qui cantaren
dels urxellers la cançó
han vista sortir la lluma
sobre el penyal escabrós.
Del Castell ja no perceben
més que confuses remors
i d'allà ja no els esguarden,
que en l'ombra tot se confon.
Els de la penya davallen
aferrats a grenys i tronc,
i, als peus arribant, reposen;
reposen amb greu suor.
Un bel planyívol d'ovelles
se sent pujar a l'entorn;
blancunes mòbils s'escampen
entre matells i reboll.

Diu En Bernat: –Ara és hora
de dar al Castell socors...!
Encorralen les ovelles
dins aqueix comellar fosc;
cap amunt les faran córrer,
essent orades con són...
Baix les murades de penyes,
de la poterna a l'enfront,
les deixaran ben segures
matant-les, que és lo millor.
Los del Castell a les fosques
podran fer provisió;
i si s'obri la poterna,
a bon punt, hi entram tots!
–A l'obra, companys, a l'obra!–
exclama-li ardit N'Ató.
Dit i fet: tot tres enreden,
com a bons aplegadors,
l'escabotell mig salvatge
d'ovelles i de moltons.
Si bestiar los escapa,
no els en fuig encara molt;
i amunt amunt, ja arriben
per dins lo comellar fosc.

Ja són baix del mur de roques,
de la poterna a l'enfront,
a cops d'eina, o bé a pedrades,
ja cauen morts en redó
uns animals, altres cauen
ferits amb bel dolorós.
–La poterna encar no s'obri,
No s'obri a tanta remor!
–Al camp de N'Erill sens dubte,
ja sospiten de tot...
No hi sentiu un clam d'alerta?
No hi observau més clarors?
–Companys, fugir ara importa:
bona fuita Déu nos do!–

.....

Fugint los joves ja prenen
a costa través pel rost...
S'aturen; En Bernat manca...
Ja el criden, i no repon.
Qui sap si, corrent, ha fet
més via que ells cap el bosc?

Què faran? Tornar arrere?
Seria córrer a la mort.
Cridar-lo, cridar-lo encara?
Fóra acusar-lo més tost.

De sos companys En Domènec
s'era apartat a un revolt,
segur de sa lleugeresa
i coneixença del lloc.
Arriscat i temerari,
creu que el temps li serà prou;
i corre cap a on vola,
cap a on vola son cor...
Al caire de Tramuntana
un pas difícil té el roc
del Castell: allà la torre
de N'Elisenda està prop...
En Bernat pel pas horrible
va de pressa, com un foll.
Arriba al terme; ja mira
cap amunt... Oh bell conhort!
Veu de caire la finestra,
que sobre el mar se desclou,
i N'Elisenda a la lluna
amollant los cabells d'or...
i ell crida: –Adéu Elisenda!
Vostre seré, viu o mort...!–
Diu i parteix, que el temps vola
de la nit per l'alt repòs.

Per l'alt repòs N'Elisenda,
que somina, mes no dorm,
la veu, la veu ha sentida
de son cavaller heroic.
I sent l'anima serena,
com eixa nit de juliol
plena d'encant i misteri,
de lluma, estrelles i rou;
i sent la mar fonda, fonda,
que aixeca confusos sons
d'aleteigs, notes perdudes,
sospirs, carícies i plors...

IV

La presa

Fuig En Bernat pel cigne, de pressa fuig;
no l'aturen esquetges ni badalucs,

que els viaranys de cabra té ben sabuts.
Per baix de la poterna passa tot just;
ja no hi són les ovelles; ja és ben segur
que el Castell a tal hora n'ha fet recull.
–Ah l'afany que preniem no s'és perdut!–
exclama el valent jove, i en aquell punt
alena amb més coratge son pit robust.
Com si novell que puja i aixeca bulls,
ara una vida nova del cor li surt;
i escolta com un càntic mai percebut,
un càntic en silenci, sagrat i pur.

Al ressò de tal càntic, mentres ell fuig,
una remor temible no sent de lluny...
La remor ja s'acosta, s'acosta amunt,
i qualque arma a la lluna sinistra lluu...
En Bernat se n'adona: ja es veu perdut;
s'atura, escolta, guaita i estreny convuls
les armes, ara inútils en lo seu puny.
Llavors al cel aixeca sos nobles ulls...
–Reina de les muntanyes, Verge de Lluc,
Vós qui a romeus i pobres donau soplúig,
i al nauixer qui naufraga port de salut,
salvau-me Vós, i obriu-me camins segurs,
Reina de les muntanyes, Verge de Lluc!–
diu, i per entre càrritx, mates i brucs,
fa via, com si l'ombra li fes de llum...
Fa via i ja s'entra pel bosc confús...
Los contraris, de vista ja l'han perdut.
Fatigat ell s'atura, ja mig segur,
quan tot baix l'escometen: –Bernat, ets tu?
–Sí, companys. M'esperàveu en aquest punt?–
Los tres amics s'abracen reconeguts.
Mes En Gornals demostra ja el seu enuig...
–Bernat–diu ell–, on eres? Per què eres fuit?
Ta vida i la dels altres jugar no és just...!
–Gornals, la vida d'altri jo no la jug...
ni he dit que m'esperassen amics porucs...!
–Poruc mes creus? –exclama l'arquer forçut,
i cap a la clarura del bosc ja surt.
Ja apunta amb la ballesta vers on, segurs,
los contraries estaven tots asseguts...
Per l'aire una sageta vers allà bronz,
i mort dins la clarura tombà qualquí.

.....

Los de N'Erill, –Venjança! –criden a una,

desparant les ballestes a l'espessura.
 Ja no comporten ara que els hi defuja
 qui encara ofèn i tira mentres s'allunya.
 Pel bosc arreu ja tresquen amb nova fúria,
 com los cans qui recerquen la caça oculta.
 En Gornals ja hi afinen; ell los apunta...
 Debades fer, debades que molts s'ajunten
 i d'armes l'enrevolten; ja no té fuita.
 Ell, com un brau salvatge que els cans aturen
 i amb inústils esforços només bramula,
 llança son crit qui sona per la vall muda,
 un crit a on es mesclen furor i angúnia...-
 Ara tes malifetes pagaràs juntes-
 li diu un cap de colla; i alçava nua
 l'espasa per ferir-lo, quan se detura...
 -Jo som lo que cercàveu: meva és la culpa!-
 Així En Bernat Domènec clama tot d'una
 sortint de les alzines...-. Seria injusta
 la mort d'un per un altre. Déu no la vulla!-

A tals mots, la sorpresa detén la lluita:
 tothom En Bernat mira, ningú l'insulta;
 li respon alt silenci, i ell continua:
 -Un qui se'n va de caça no us fa fretura...
 Deixau-lo anar. Feria, i amb mà robusta,
 només per defensar-se de vostra turba...
 Jo som que perseguíeu: meva és la culpa!-
 Aquí de la sorpresa l'ira triumfa;
 sobre En Bernat se llancen tots a la una,
 d'En Gornals la ballesta deixa rompuda.
 Aquest s'esmuny a lloure per l'espessura;
 i lligat En Domènec d'angoixa sua,
 sense tornar respostes a cap pregunta.
 Mut, ni sol una queixa vol que li surta,
 ni una llàgrima sola vol que li fuja.

Així, capbaix, camina per l'aspra ruta
 del camp, a on li espera la prova dura.
 No escolta si d'ell parlen, ni si l'insulten;
 sols dins l'ànima escolta remor augusta;
 volada d'esperances que d'ell s'allunyen,
 com àguiles novelles que el torb arruixa...

.....

Panteixant per la selva fuig En Gornals.
 Una ferida porta que raja sang;
 però una altra ferida li fa més mal:
 la que dins li raja el record amarg.

Ell se diu: –Ta follia perd En Bernat...
De valent bravejaves, i fuigs, covard,
mestres per tu s'entrega lo bon company...–

Lo ballester sens arma no sap on va:
febrós, per la garriga, va com un brau
ferit de la picada de llop volant.
A la fi ja s'adona d'un caminal,
qui cap amunt s'enfila pel comellar,
conduint a la cel·la dels erminants.
Llavors pensa, de sobte, que sols allà
pot trobar-hi ja cura per lo seu dany
i fins remei tal volta per En Bernat.
Allà corre, dreces fent pel rocam,
sense camí fa via, i amunt, avall,
primer que trenqui l'alba ja és arribat.
A l'ermita a tal hora tem ell tocar.
Escolta, i sent tranquil·la remor de salms:
és que prevenint l'alba ja l'ermità
envia a les estrelles precés matinals.
A la remor obscura del cant sagrat
sent lo jove que es calma son dol amarg,
i son cor vol obrir-se, li vol vessar.

Llavors toca l'esquella, i en breu instant,
la porta mig obrint-se li dóna pas,
i ell a los peus se postra de l'ermità.
Lo sacerdot l'escolta, i ell va vessant
remordiments i culpa, furors i danys...
Perdó per ell demana; mes p'En Bernat
un remei, un auxili que el torni salv.
Perdó de Déu li dóna l'hom venerat,
conhort i penitència li dóna en pau;
mes, ai!, per En Domènec, ell què farà?
Llavors lo Sacrifici tres voltes sant
ofereix a trec d'alba sobre l'altar,
servint-lo amb reverència dos monagals
que un temps eren-li patges i ara germans.
Finit lo sacrifici i prec callat,
lo noble vell ordena que an En Gornals
li curi les ferides un ermità;
i ell amb l'altre s'allunya pel caminal.
Consirós i en silenci camina avall;
sobre el pit encreuades les dues mans,
par que el cor se subjecti que dóna salts...
A Ternelles ja passa pel darrer camp;
de N'Erill a les tendes arribarà!

V

La sentència

De bon matí remor creixent
s'escapa arreu del campament,
i tota l'host s'és alçurada.
Aquells armats que anit passada
feren aguait per eix contorn,
del bosc obscur, abans del jorn,
ja són tornats amb bona presa.
Al noble Erill ja l'ha tramesa,
qui satisfet n'ha parecut.
Sembla que el pres ha conegut,
just a l'entrar, amb una ullada;
i ha dit als seus: –Bona caçada,
mos caçadors, heu feta anit!–
Al presoner ni un mot ha dit;
l'ha fet lligar amb grans cadenes;
i als qui l'ha pres bones estrenes
ha concedit. Ja pel turment
fa aparellar un instrument;
mentre l'herald ja fa la crida
que els cavallers arreu convida
per un Consell ara ordenar.

Seu lo Consell amb majestat
dins un enfront d'augustes roques.
Un pi gegant de dues soques
sosté los plecs d'un gonfaló
brodat amb barres d'Aragó.
Sota aquest alt dosser senzill
seu lo molt noble Arnau d'Erill,
seu poderós, i sa figura
grandeja més dins l'armadura
digna d'un rei. A sos costats
estan los nobles ordenats.
A davant ells un buit s'eixampla,
i més enllà s'estén a l'ampla
la multitud del campament.

Enmig del buit ja està present
lo nou catiu, baixa la testa,
groc, abatut, amb la humil vesta
dels urxellers i engrillonat.
Lo jutge diu: –Ets En Bernat
Domènech, tu, fautor d'En Jaume?–
Ell no respon. –Ara digau-me,
homes honrats, si el coneixeu...–
reprèn N'Erill. I amb forta veu:
–És ell, és ell! –molts repeteixen,

qui sens dubtar ja el reconeixen
per En Bernat. Al nom sabut,
fa gran remor la multitud...
Quan la remor va de mancada
parla n'Erill altra vegada:
–En nom del Rei, qui regna aquí,
te man que parlis; amb quin fi,
fals urxeller, ara venies
prop del Castell, a on servies
abans de caure en la presó?–
Calla En Bernat. –Respons o no?–
crida N'Erill; i En Bernat calla.
Flameja el noble dins la malla,
i que declarin ha ordenat
los qui tal pres han cativat.

En Llop Niell ja diu: –Senyor,
a tan bon punt bels i remor
vàrem percebre anit passada;
vers lo Castell, per la pujada
férem aguait. Prop de sos murs
ja romanguérem ben segurs
de que el Castell reforç tenia:
bestiar trobàrem qui es moria
mig degollat... Allà seguint,
una remor passà bronzint:
sentírem prop vol de pedrades
que del Castell eren llançades...
Mes cada pedra fou un cap,
un cap d'ovella o xot!... Qui sap
quants allà prop caure en sentírem?
Per mostra alguns ne recollírem.–
S'atura En Llop, això dient,
i, obrint un sac, mostra a la gent
sis caps de gros bestiar de llana.

N'Erill observa: –Prou s'avana
d'haver entrat reforç ocult
aqueix Castell, quan fa l'insult
d'apedregar amb caps d'ovelles!–
Segeuix En Llop: –Ja les estrelles
senyaven bé la mitja nit,
quan allà prop havem sentit
algú corrent per la foscura...
L'hem encalçat; i a l'espessura
del bosc l'haviem ja perdut,
quan lo traidor ja s'és venut
amb los seus tirs d'entre el ramatge.
Seguint-li el quest, l'ocult paratge

havent trobat el fugitiu.
Dos n'hi ha haguts: un molt aspriu
s'és escapat, però amb ferida;
i l'altre és aqueix...

–N'Erill ja crida

Per declarar los homes tots
que el fet han vist; i amb altres mots
igual lo que ha fet cada un declara.
Llavors n'Erill estén la vara
damunt el pres...: –Tu aqueixa nit
lo Castell fort has proveït
amb bon aplec de bestiar...
Calles? Aquí et faré parlar
més que no pots... Dau-li turment!–

Al punt d'horror a un instrument
quatre almogàvers de faç dura
lliquen el jove sens ventura,
i, descalçat, ja l'han suspès.
Un gran braser posen encès
baix de sos peus, que els hi bofega...
Foll de dolor, ell se mossega
los llavis muts, per cloure un crit
que, panteixant, mor dins son pit.
–Si amb foc als peus ell no declara,
vejam si res vol dir encara
dant-li l'avís sobre el capçal!–
Això dient un hom brutal
amb pinta dura el cap pentina
del trist Bernat, li arremolina
los llargs cabells negres i rulls,
i estira fort... tant, que sos ulls
lo jove estreny o gira en blanc.
Arreu son cap degota sang...

Tot lo turment ja és ben debates:
fort, En Bernat, no ha confessades
les culpes que ell culpes no creu.
Confús N'Erill, d'ira no hi veu
i, ja cansat de tanta espera,
romp a la fi d'eixa manera:
–Ja és ben provat: lo pollencí
Bernat Domènech proveí
contra son rei l'host rebel·lada.
Sentència, dons, sia fallada:
avui mateix serà penjat!–

–Noble senyor, teniu pietat,
pietat per Déu!... –Amb tal llenguatge,

avança el vell de l'ermitatge,
obrint-se pas entre la gent.
Tothom l'esguarda reverent,
o amb captener noble i senzill,
a l'arribar davant N'Erill,
s'inclina el vell per reverència.
Llavors diu: –Si em dau llecència,
parlar-vos dec... Vos recordau
d'aquell pastor Pere Palau?
També culpats a molts semblava
de que el Castell alimentava...
Se'n féu enquesta diligent,
i l'acusat fou innocent
reconegut. Ara sentència
fareu tan prest? Per la clemència
de Jesucrist crucificat,
no doneu mort a l'acusat!–

Los cavallers, fent cortesia
a l'Ermità, qui fou un dia
de cavallers famós espill,
plegats s'acosta a N'Erill
i per lo pres intercedeixen.
Pel gran favor que li mereixen
lo noble Erill ja los complau.
–No el mataré, puis l'emparau:
la força vil li és perdonada–
diu; mes; abstret, amb fixa ullada,
ni sols escolta les mercès
dels agraïts, i ja he reprès:
–Ara dec fer altra sentència
d'aqueix catiu, que la innocència
no pot provar com ja el pastor...
Prou bé sabem que ell és fautor
del qui parteix la monarquia...
Sa pena, doncs, aqueta sia:
pel ferro vil ara perdrà
un ull i un peu, amb una mà–

Un moviment d'horror contesta
al dur decret... –Ah! més funesta
fareu, senyor, així la sort
del presoner, que dant-li mort!–
diu l'ermità; i ja es feia enfora,
quan troba un vell retut, qui plora
sobre le catiu aturmentat.
És ai!, son pare d'En Bernat,
N'Arnau Domènech, qui ja era
dins la presó per son fill Pere,

que allà al Castell donà el bon crit.
De la presó ja n'és sortit
lo vell Arnau, amb la fiança
que fa per ell a tota ultrança
lo ric Ferrer d'Aragonès.

Al pobre vell, de dol oprès,
ja l'ermità dóna consol,
li parla baix i ja es resol
per un recurs..., l'únic que manca.
Del cos del fill son pare arranca
i per la mà lo condueix
davant N'Erill. Prou se coneix
que li sap greu tal reverència...
–Mes, si pogués trobar clemència
pel fill, pel fill tan estimat...!–
pensa ell, i cau ajonollat.
–Si teniu fills, que Déu empare,
senyor, pietat d'un cor de pare!–
diu l'ermità; i l'Aranu senzill,
als peus del noble Arnau d'Erill,
per suplicar no troba mots;
llàgrimes sí... los nobles tots
ja commoguts favors imploren,
i fins potser alguns ja ploren,
que la visera es van baixant.
N'Erill se sent corpès del plant:
pensa en sos fills, de qui l'allunya
la fonda mar, i a Catalunya
creixen gentils a son castell,
amb els llavis purs pregant per ell...
Li munta al cor forta tendresa;
mes se refà, i amb fortalesa
diu: –Aquest pres no puc deixar
llibert aquí per treballar
contra mon Rei: Per gran clemència
li don així final sentència:
Serà per sempre desterrat
d'aquest reialme; i, si és trobat
finit l'agost, per eixa terra
d'a on ma veu ara el desterra,
serà penjat sense remei...
I, si li fan algun servei
los germans seus, o bé son pare,
com ells penjats cien encara!–

A tal decret, calla tothom.
N'Erill ja pren senyes i nom
del vell Arnau i son llinatge.

Sonant un corn diu per l'oratge
que ja el Consell és acabat.
Del noble Erill prenen comiat
los cavallers, qui li agraeixen
lo que ha mudat, i es despedeixen
de l'ermità, noble com ells.

Plegats se'n tornen los dos vells,
lo penitent i el pobre pare,
on En Bernat gemega encara,
ja desllibert de sos grillons.
Remei li fan uns companyons,
qui de la vila ja vingueren
quan per N'Ato de nit saberen
que ell era pres; i ara a la fi
li poden dar socors així.
Li embenen ells amb subtil drap,
ai!, llastimós lo gentil cap
i els peus d'abans lleugera planta,
amb los que sols ja no s'aguanta...
De troncs li formen com un llit
de bones pells arreu guarnit,
pells d'ensellar que li cedeixen
uns traginers que allà serveixen
per abastar lo campament.

Així l'aplec de trista gent,
que p'En Bernat allà assistia,
portant-lo a ell, ja pren la via
de l'aspre camp. Tothom va mut.
Qualcant segueix lo vell retut
i l'ermità qui l'acompanya.
Vers un revolt de la muntanya
diu que s'aturin lo ferit.
Son pare a ell ja és acudit,
i, al dar-li un bes, diu En Bernat:
–Per què vos he ajonollat...?–
Un breu repòs aquí demana,
fent-se girar per tramuntana
vers on s'amaga ja el Castell.
Los negres ulls fixant-hi ell,
descolorit, se transfigura.
Besllum d'amor i d'amargura
per son esguard passa indecís...

I s'esmorteix dins un somrís.

Pollença, 28 d'agost-4 Setembre 1896.

VI

La folla

Goig tot era pel Castell
a punta d'alba,
pel Castell ja proveït
de vitualla.
Nou esforç duia la gent
agosarada,
i en la boca de tothom
arreu sonava
d'En Bernat i sos amics
justa alabança.
L'alabança d'En Bernat
era arribada,
com una ona de perfums,
a dins la cambra
a on viu pensant en ell
la castellana.
N'Elisenda obria el cor,
poncella casta,
al raig pur i matinal
de l'esperança...
Mai besllum del paradís
li fou tan clara:
no n'havia vista mai
tan dolça d'alba.

Los soldats qui pel Castell
feien la guaita
han sentit que l'host abaix
remorejava;
i a l'enfront, just a l'ampit
de la muntanya
ja el Consell han descobert
dins la fondària.
A tal nova, sobre el mur
d'aquella banda
s'estrenyia per guaitar
la gent armada;
i llavors aquell Escarp
qui té l'ull d'àguila
prou ha vist com un turment
allà es donava.
Tan bon punt a sos companys
n'ha feta paraula,
lo mateix ja veuen tots
i se demanen:
–Qui serà l'aturmentat?–

Ningú ho declara;
mes sospita ben cruel
ja se n'escampa...
D'En Bernat ja corre el nom,
no amb alegrança,
sinó arreu fent estremir
de pena i ànsia.

La remor que fa estremir
ja és arribada,
com una ona de naufrag
a dins la cambra
on floria cor obert
a l'esperança
N'Elisenda... Al mot confús
ella ja salta,
salta cap el mirador
sense paraula.
S'obri pas entre la gent,
al mur aguaita
i al fondal de l'enemic
la vista clava,
ai!, la vista tan suau,
tota esglaiada...
–Tronau, filla de mon cor,
tornau en cambra,
que les vistes de turment
no són per dama.–
A son pare no respon
la castellana.
Ell la pren per una mà,
vol retirar-la;
ella, fixa al mirador,
no dóna passa.
Entretant puja una veu
de la fondària,
que ressona en los penyals
feresta i clara.
La botzina al campament
així no escampa:
–En Domènech, tan rumbós,
lo preu ja paga
d'haver feta pel Castell
bona vianda!–

N'Elisenda, això sentit,
cau desmaiada.

.....
 Tot és pena pel Castell
 ara gran dia,
 se fongué el goig matinal,
 com la celístia
 de l'albada amb flors de llum
 acolorida.

Considosa està la gent
 que allà s'apila
 sobre el mur, per aguaitar
 l'host enemiga
 Veu desfer-s'hi lo Castell
 i ja destria
 que un redol de pollencins
 s'arremolina
 i a l'entorn d'un cos estès
 que apar sens vida.
 Poc després d'aquell redol
 ja és comitiva
 que se'n du del campament
 l'litera trista;
 i en silenci pel camí,
 cap a la vila,
 ai!, potser cap al fossar,
 sa perd de vista...

Ja no guaita sobre el mur,
 ja se'n retira
 la gent tota del Castell.
 Ben proveïda,
 pot per ara resistir,
 mes ja s'aminva
 lo coratge en la tristor
 que ara hi domina.
 Gran vianda los valents
 tenen rostida;
 mes sens riure ni folgar
 avui ne dinen,
 sense moure l'usat bull
 de xerradissa.
 Massa pensen en l'amic
 qui proveïa
 tal vianda, li ha costat
 potser la vida!
 Pel germà, En Pere se dol
 i el cor li fiblen
 viu batecs sense parar
 de pena i d'ira.

Però encara és més cruel
lo dol que nia
dins lo cor del castellà,
qui veu sa filla
que ha perdut l'enteniment
en la desditxa.

Ja no va En Guillem de So,
tal com solia,
donant ordres pel Castell
amb faç ardida.
De la torre ja no surt
a on habita.
i allà dins, de cap a cap,
tot sol camina,
com Lleó dins un enclòs
qui l'encativa.
Com Lleó en la gàbia pres,
no veu sortida
de l'estat on l'ha retut
sort enemiga...
Al Castell, qui proveir
ja gosaria
ara, al veure d'En Bernat
la sort maligna?
Qui ja mes li pot guarir
sa pobra filla,
que ha perdut amb l'amador
la llum de vida?

.....

Sense llum d'enteniment
viu N'Elisenda,
sense llum d'enteniment
encara bella.
Dona d'aigua per que riu,
riu i gemega,
canta i plora i parla mots
d'estranya llengua.
Fada sembla del Gorg blau
que hi ha a Ternelles:
sos ulls blaus, fondos i purs
tantots expressen
la gaubança d'un cel clar
com la tempesta.
Si clar parla algun moment,
se descapdella

son parlar com lo discurs
d'un qui té febre.

Tan bon punt demana flors,
i la sirventa
flors li dóna, los clavells
de la finestra.
Tot d'una ella els ha esfullat
i cap ne deixa.
Després torna a voler flors
i es desespera
com veu que ni una més
ja n'hi presenten.
Per no veure-la plorar,
surt la sirventa
a collir-li qualche brot,
ram de ginesta,
de ginesta o romaní,
que dins la pedra
per los patis del Castell
prou se n'aixequen.
Romaní no troba en flor,
ni menys ginesta,
mes ja troba ram del mur,
ja troba una herba
d'aspra fulla i flor humil:
un brot d'urxella.
Tal ramell la dona cull,
i ja l'entrega
pressurosa dins les mans
a N'Elisenda.
–Flor de sang, la més gentil
per a mi és aquesta:
flor de sang és la que vull,
perquè és la meva...–
diu la jove, li romp en plors
de fonda pena,
i la font de sos ulls blaus
callada rega,
llargament, rega el florit
ramet d'urxella.

En lo lloc del claveller
ja N'Elisenda
ha plantat l'esqueix humil
a sa finestra.
–No de set t'hi moriràs,
planta roquera,

tant com jo te regaré
 cal que tu cresques...
 De ta saba vull tenyir
 ma millor vesta,
 vull tenyir-ne pel Castell
 una bandera!–
 Sent això En Guillem entrant
 i prou gemega.
 –Qui sospira davant mi?–
 li reprèn ella.–
 Jo no vull, no vull plorar,
 que ell no s'ofega.
 No ho sabeu? M'ho prometé...
 Mon cor l'espera!
 Del mal rei burlava un jorn
 l'ira funesta:
 de la mort podrà fugir
 l'urpa mateixa...
 Tornarà: m'ho prometé...,
 Mon cor l'espera!–
 Llavors riu, tot cantussant,
 riu N'Elisenda;
 i son pare amb més tristor
 s'allunya d'ella.

(Pollença, 3-6 novembre 1896)

VII

Mort i viu

Quan pel Camí
 l'heroi Domènech s'esmortí
 dins la llitera,
 tement per ell l'hora darrera,
 sos portadors
 varen cercar per ell socors
 a bon paratge.
 Allà en lo cor del gran boscatge,
 dins hortes belles,
 semblà cridar-los de Ternelles
 l'amic casal.
 N'era l'alberc patriarcal
 del bon Morei;
 I aquest, no sols algun remei
 ja aparellava,
 mes a deixar-hi els obligava
 l'aturmentat,
 qui potser viu no fos entrat
 ja dins la vila.

Així a la llar forta i tranquil·la
 fou acollit
 lo pobre jove, i a bon llit
 de cambra neta
 obrí sos ulls. Una velleta
 vegé al capçal
 guardant-lo amb vista maternal.
 Vegé son pare
 i l'ermità, qui junts encara
 cuidaven d'ell...
 I li fou dolç l'esguard novell
 sobre la vida,
 ai!, que tan aspra i dolorida
 li retornà.
 Amb mots de bàlsam l'ermità
 l'agombolava,
 i el cor obert li prodigiava
 tot bon servei
 l'horant llinatge d'En Morei.
 La gent i el lloc
 va reconèixer poc a poc
 nostre ferit,
 i en féu paraules d'agraït
 amb cortesi
 al bon pagès de l'alqueria,
 lleal d'En Jaume.
 Tot baix parlà, fins que un espaume
 l'interrompé.

Quan a la fi el metge vingué,
 que era avisat
 pels portadors del trist Bernat,
 prou llarga cura
 li practicà, mes no assegura
 veure'l guarit.
 Així en secret ell ho ha dit
 al ric pagès
 i al bon Ferrer d'Aragonès.
 Aquest cor noble
 era vingut també del poble,
 com ja N'Ató
 son fill, per veure el companyó
 de lleialtat,
 per abraçar l'aturmentat
 en sa agonia.
 Ell prou bé rep tal companyia;
 mes ja N'Ató
 li vol donar clara raó
 de com féu fuita:

vegent que en va fóra la lluita,
 quan En Bernat
 tot generós s'era entregat,
 diu que, corrent,
 cercà fugir a salvament
 pel gran boscatge,
 dins l'alta nit, i en breu viatge
 se va trobar
 a son alberg, on va donar
 la trista nova.
 Prou En Bernat la fuita aprova
 del jovencell,
 qui així es salvà, cercant-li a ell,
 amb tal avís,
 amiga gent que el recollís
 de la tortura.

Ja cap el tard, dins la foscura
 de l'alzinar,
 comença una llum a clarejar...
 Una campana
 se fa sentir, abans llunyana,
 després veïna,
 de veu aguda i argentina,
 com innocent
 Herald humild del Sagrament,
 qui ja s'acosta.
 Ja del casal la gent disposata
 surt a esperar
 amb altres llums, i el combregar
 amb calma augusta
 mou aquells cors de fe robusta,
 i entra adorat
 just a la cambra d'En Bernat.
 Aquest, ja feta
 el sacerdot anacoreta
 sa confessió,
 demana a tots humil perdó,
 prega i s'exhorta,
 lo pa vivent que el just conforma
 rep, i un instant
 tranquil i mut, queda adorant.

Llavors diu:
 –Homes d'honor qui m'assitiu,
 si pel rei Jaume
 bé vos meresc, ara otorgau-me
 l'únic favor

que vos deman, ja moridor...
Ma sepultura
voldria allà, damunt l'altura
dels ermitants,
prop del Castell... –Diu, i les mans
al prec ha esteses.
Lo bon prior ja els hi ha preses
benignament
entre les seues, tot dient:
–Amic Bernat,
prou complirem ta voluntat,
si arriba l'hora.–

L'oprès singlot d'un vell qui plora
allà arraulit,
va acompanyant a prop del llit
tota paraula
fins de conhort que allà s'entaula.
Ja el Sagrament
se n'és tornat, amb llums i gent,
cap a la vila.
Ja d'En Morei la llar tranquil·la
dóna sopar
als qui romanen, i el resar
devot fineix...
Pels caps se posa i los rendeix
la son feixuga...
Fa qualche llum claror poruga
dins lo casal
fosc i ja mut... Sols desigual
remor s'hi lliga:
un alenar de greu fatiga
febrós s'hi sent
i un plorar sord, sens cansament,
seguint, seguint,
Com venti pluja en alta nit.

.....

Què és d'En Bernat?
Lo jorn novè ja és arribat
des que el rebia
dins lo casal de sa alqueria
lo bon Morei...
Trobà la mort?, trobà remei?

De nit encara,

abans que trenqui l'alba clara,
 d'aquell casal
 surt En Morei amb un fanal.
 Li van darrere
 quatre qui porten la llitera
 i un ermità.
 Vora el torrent se fan enllà,
 sempre en silenci,
 a on el bosc par que condensi
 ombra i remors
 en sers estranys, reveladors
 d'una altra vida.
 D'allà el torrent, prenent l'eixida
 de l'olivar,
 amunt, pel rost d'un comellar,
 cap a les roques.
 Pel sememter horrenes soques,
 que ja han perdut
 compte dels segles que han viscut,
 buides, vinclades,
 amb actitud desesperades,
 per la foscura
 prenen de monstres la figura.
 Semblen legió
 de drac, que antiga maldició
 clavàs en terra...

Ja els caminants prenen la serra,
 i amunt, amunt,
 a dalt del coll seuen al punt,
 Coll del Colom.
 Cap a mestral guaiten a plom
 la mar blavosa,
 cap a xaloc la vall boscosa
 d'on són pujats.
 Ja el Puig Gròs los cims pelats
 van estenent,
 com a crespons d'endolament,
 ombres de lluna
 llargues, morint a la vall bruna.
 Un poc minvant
 ja prop de l'auba va baixant
 la lluna clara,
 Que vers ponent domina encara.
 Allà, a Ternelles,
 tot dorm; només poques esquelles
 de bestiar
 se fan sentir, i l'udolar
 tot llamentívol

d'un ca ben lluny... com enyorívol
plant del paratge.
Com si collís aquest llenguatge,
prou l'ha escoltat
aquell qui seu ja destapat
dins la llitera.
–Companys, la nit vola lleugera,
i abans del dia
dins l'ermitatge cal que sia
lo mort qui és viu...
I a tu, Bernat, lo cor què et diu?–
–Me diu lo cor
un no sé què de pena i plor,
amic Morei–
–Bernat, confia: prou remei
ta vida cobra...
Quan vinga el Rei, llavors de sobra
viuràs gojós!–
Ell no respon, i consirós
pren aliment.

Trona a partir dins un moment
l'acompanyant:
per l'altra costa acinglerada
va, poc a poc,
pel viarany, i arriba al lloc
de seputura...
Dels ermitants a la clausura
serà En Bernat
mort per la gent i sepultat.
Així sa vida,
assegurada i recollida
dins alt secret,
esperarà... sortir pel dret,
quan sia l'hora!
Mes ai!, son cor, per què li plora,
seguit, seguit,
quan a l'ermita és acollit
en salvament?

Pressentiment, pressentiment!...

(Pollença-Palma, 7-16 novembre 1896)

VIII

La Cambra de la senyora

Passen dies, passen Nits,
i d'En Bernat no té nova,
no té cap nova el Castell
que enyoradís se'n recorda.
Pasen dies, passen Nits,
i al Castell decau la força,
Que hi manquen provisions,
i si blat queda, no en sobra.
Passen dies, passen Nits,
i N'Elisenda més folla,
Aamb mil desveris estranys,
crida o juga, riu o plora.

La urxella que va nodrir
a sa finestra s'és morta:
una altra n'hi vol pantar,
i pel Castell no se'n troba.
Per això la trista avui
s'afanya i se desconsola
i es repenja al finestral
per veure urxella en la roca.
Tant la jove s'affligeix,
que son pare ja proposa
cercar-li urxella, baixant
per una mina a la costa.

Una mina té el Castell
que baixa, sortint defora
del penyal, a un repedris
de l'alta cinglera roja.
Mirant tot just a ponent
obri la mina sa porta.
Més avall del planiol
ni un pas difícil se mostra:
reploma damunt la mar
fins baix tallada la vora.

N'Elisenda diu que vol
anar a escollir la mota,
que la mota més gentil
l'ha de triar ella sola.
Per veure si es distraurà,
son pare ja li comporta,
li comporta fer son gust,
mes amb companyia bona.
Sis homes tria de seny

i una sirventa disposta
qui N'Elisendra nodrí
des que sa mare fou morta.
Obri la mina ell mateix,
humida i feresta cova,
que es perd en negra foscor,
endins, pel cor de la roca.
Baixen primer dos armats
qui falles enceses porten:
N'Elisenda los segueix
amb la sirventa a la vora,
i los altres van seguint
avall per estreta volta.
Quan ne surten allà baix,
la llum del cel, que és de bona!,
Sobre el mar fent-hi riu d'or
davalla el sol a la posta.

–Jo només he de collir
la urxella, jo tota sola...
Per què em seguïu, los armats,
com si fos cativa mora?–
Tal dient, pel planiol
comença a trescar la folla:
fa via cantant, cantant;
i cada urxella que troba
a la sirventa la du,
que dins un cistell la posa.
Així, cantant i collint,
al caire horrible s'acosta...
Una urxella, la millor,
ja hi veu tot just a la vora,
i es llança a collir-la... Un crit
de la sirventa ressona,
un crit de mort. Los armats
corrents al caire ja es troben
i aguaiten. Horror, horror!
Un vel per los aires vola
caient tot sol a la mar;
un broll d'escuma s'hi esvolva;
i un gran batut repeteix
l'eco esglaiós de la costa.

Dins la mar s'oculta el sol,
mes per sortir altra volta:
ai!, l'estrella del Castell
per a sempre ja s'és posta!

.....

Rema, rema per la nit
una barca pescadora,
calant per teure bon peix,
que los del siti n'hi compren.
La barca de pescadors,
com ha calat, s'arracona
per dormir los mariners,
que la nit està calmosa.
Fondeja baix d'uns penyals
que dins l'abisme replomen
deixant oberta entremig
una escletxa gran i fonda.
L'aigua dorm dins lo coval,
i, dormint, pausada ronca,
quan a compàs entre i surt
per la tenassa escabrosa.
Prou deu esser lo coval
del vell marí gran alcova,
per dormir-hi ben a pler
damunt la marina molsa.
La lluna, que abans del jorn
de cap a ponent ja tomba,
un raig seu fa penetrar
poruc al coval ple d'ombra.
De la llum el raig dubtós
fa destriar-hi una forma,
forma que sura dins la mar
estranyament blanquinosa.
Un jovencell, qui no dorm
dins la barca pescadora,
no vol creure los seus ulls
quan d'aquell cos se n'adona.
Llavors pensa si pot ser
la sirena fabulosa,
la sirena de la mar
de qui rondalles ne conten.
Poruc crida els companyons:
ells veuen l'estranya forma,
i per veure-la més bé
encenen festers a proa.
Remant s'hi acosta la nau...
No es mou la blancor: ja topa,
ja topa just un cos mort
que bé sura i no s'afona.
És, ai!, un cos mig desfet
dins blanca vesta sedosa,
cos de donzella gentil

amb gran caballera rossa.
ja el treuen los pescadors,
ja l'estenen a la poa,
i, la pesca abandonant,
a la cala ja se'n tornen.
Ai!, la perla del Castell
han pescada dins les ones!

Voga més que vogaràs,
va la barca pescadora.
No hi canten los mariners,
no hi canten ni enraonen:
si parlen és poc i baix,
com qui du dol i congoixa
i no sap pensar ni dir
sinó d'allò que l'acora.
Com lliri d'aigua romput
blanqueja el cos i degota,
degota arreu i l'amargor
d'aquella aigua salabrosa.
Aigua de plor més amarg
n'ha de tenir per estona!
Sa faç marcida de mort
encara és suau i dolça;
i pel capet tan gentil,
reclinat damunt la popa,
caient rossega pel mar
sa caballera rossa.
Dins l'aigua la van seguint
llambreigs de besllum blavosa,
l, besant-la sens parar,
l'acarícia cada ona...
Així fins Cala Castell
va la barca pescadora,
portant lo tresor perdut
Que los del Castell enyoren.

.....

Quan d'això manqui el record,
pel temps que tot ho esborra,
encar un nom restarà
com a senya misteriosa.
Allà, darrere el Castell,
una encletxa gran i fonda
los mariners li diran
la Cambra de la Senyora.

(Palma, 17-21 novembre 1896)

IX Enterro

De bon matí la nova ja corregué,
volà la nova estranya pel campament.
Tothom hi discorria pel cas funest
i de la trista pesca dels mariners.
Prou ne feia preguntes N'Erill mateix
a un pescador que estava tot temorec...
Prou N'Erill de seguida reconegué
que era la dama morta la del Castell;
mes no pogué explicar-se l'horrible fet.
Era crim o desastre? Fou que caigués
la jove, o fou llançada per mà dels seus?
Debades tals preguntes N'Erill se féu.
Mes amb la morta dama vol usar ell
la cortasia noble d'un cavaller.
Per això ja manava que anassen prest
a la cala vint joves i uns escuders
que la morta pujassen al campament.

Sobre un llit de catifes la morta ve,
ve cap amunt: la porten quatre escuders.
Li fan acompanyada vint jovencells,
qui tot baix enraonen del cas funest,
i per jove i per bella la planyen més.
Salmejant amb veu baixa resos i precés,
segueix lo dol un clergue que N'Eril té:
a prop de la difunta va pujant ell,
com en la mort avança l'ombra de Déu.

Sortida és de les tendes tota la gent:
tothom la jove morta vol veure bé,
i tot arreu la planyen joves i vells.
Per honra, la va a rebre N'Erill mateix
sortint fins a les portes del campament.

Prou de dalt ho contemplen los del Castell;
prou la plorosa vista clavada hi té
lo castellà, que escolta sos pensaments...
Què farà lo trist pare? Deixarà fer
que li enterrin sa filla contraris seus?
Ai!, son cor no n'hi dóna consentiment.
Per demanar la morta sortirà d'ell?
Ai!, seria fer pactes contra son Rei.
Entre dubtes escolta sos pensaments.
Tres vegades li parla son escuder
i fins a la tercera sols no l'entén.

–Senyor –li diu–, finiren los pans darrers;
i per la vostra taula n’hi ha només.
Què donarem als homes per aliment?–
–De mon pa repartiu-los, no en menjaré.–
Llavors veu que és debades esperar més
i a rendir ja s’inclina lo fort Castell.

.....

Ja surt de la poterna lo castellà,
ja surt amb una escolta de bons armats.
De parlament fa senya lo penó blanc,
qui des del mur avança fins a la vall:
l’escuder és qui porta davant, davant.

En Guillem a les tendes ja és arribat,
i per N’Erill demana, que hi vol parlar.
Los contraris bé el miren obrint-li pas
i amb respecte l’acullen patges i heralds
que el guien a la tenda del noble Arnau.
Allà prop se detura lo penó blanc,
mentre N’Erill avança ben rodejat
de son estol de nobles, i estén la mà.
En Guillem de So, digne, l’ha saludat,
i allargant-li la dreta, li diu tot baix:
–Senyor, ma filla morta vinc a cercar.–
–Perquè vós l’enterràsseu, lo castellà,
perquè vos l’enterràsseu li fiu portar.–
D’En Guillem la resposta sufoca el plant,
i N’Erill l’acompanya fins el portal
d’un pavelló-capella, tot clarejant.

En Guillem se n’hi entra, mut i capbaix:
a la llum de sis atxes veu groguejar
ai!, de sa filla morta lo cos glaçat...

De jonollsa prop d’ella son pare cau;
al front li deposita bes mut i llarg...
I així abatut, immòbil llavors roman
caigut sobre la morta son noble cap:
com un pi de l’altura ferit de llamp,
com alzina esbrancada pel temporal.

Quan son cor en silenci prou ha vessat,
en silenci s’aixeca lo castellà.
Llavors N’Eril li parla: –Què desitjau?
Al Castell vostra Filla voleu portar?
De portar-los mos nobles seran honrats...
–Senyor, a dins la clausura dels ermitants

voldria aquest cadaver depositar...
–Doncs a l'ermita alhora lo portaran;
i vós podeu anar-hi, si així vos plau,
que per l'honor la tregua jo vull guardar.–

N'Erill a dins sa tenda donà repòs
i aliment al trist pare sense conhort.
Entretant a defora la gent se mou,
i llarga acompanyada ja se compon
per conduir la morta fins a son lloc.
Sonen trista complanta gralles i corns.
Quatre donzells aixequen lo llit de mort,
i davant los camina gentil estol
dels que han de rellevar-se portant lo cos.
Coberta amb vel blanquíssim, apar que dorm
N'Elisenda, voltada de rams i flors:
rams de murta i falguera, flors de ginjol,
lliri blau que allà brotan ran de les fonts.
A darrera la morta, com ella groc,
va son pare tristíssim portant lo dol,
no sobre l'armadura, sí sobre el cor.
Avall l'acompanya ja deixa el bosc.
i de cap a l'ermita puja pel rost.

L'ermita silenciosa torba el ressò
que fan aquell cingle gralles i corns.
Les ermitans estranyen aquell renou,
la multitud estranyen que ja és a prop.
–Serà que N'Erill cerqui lo viu que és mort?–
diu lo vell de l'ermità; i allà, tantost
com En Bernat s'amaga, surt ell resolt.
Un herald a la porta li diu llavors
que de la castellana duen lo cos
per dar-li sepultura dins lo sant lloc.
En tant, l'acompanyada ja harriba a l'hort
i defora s'atura: penetren sols
los qui duen la morta i el qui du el dol.
Los ermitans entonen sagrat respons.
Amb lo vell de l'ermita, que és sacerdot,
parla una estona el pare sense conhort:
la tomba i los sufragis li diu que vol.
Mes ai!, pel pare resta l'últim esforç...
i el fa: besa la morta, com ella groc;
la mira amb esglaiada vista de foll;
i de sobte, en silenci, surt d'aqueix lloc.

Ai! Si arriba a les tendes, ja farà prou!

A les tendes arriba, fes i retut,

lo castellà, del vespre dins l'entrellum.
 N'Erill amb cortasia llavors l'acull
 i amb cortesia el força perquè a tal punt
 descans i refrigeri prenga segur.
 De N'Erill a la taula n'és assegut
 lo bon Guillem, i pensa com en dejú
 estan los qui l'enyoren sobre los murs.
 De tota vitualla ja n'està buit
 lo Castell, que agonisa de fam i enuig...
 Mes En Guillem tot rastre té ben ocult
 Mentre sopant conversa N'Erill astut.
 Vegent N'Erill que encara no troba fluix,
 ja pactes ben honrosos proposa al punt
 que el rendits reconeixen per no vençuts.
 Lo castellà respon-li: –Pensar-hi vull...–
 Ja de nit, entre falles que li fan la llum,
 cap el Castell se'n puja trist i feixuc.

Castell del rei En Jaume sense recurs,
 demà pel Rei En Pere seràs rebut!

.....

Domina l'ermitatge repòs august.
 Ja de gent externa no hi ha ningú
 quan la lluna, qui minva, tardana surt.
 Acabades matines són de difunts,
 i els ermitants s'allunyen amb rés confús...
 Amb la morta sols queden encesos llums,
 fent tremolar les ombres del lloc obscurs.
 Lo lloc és una cova, recés poruc,
 que el cos de la donzella guarda insepult,
 i ha de ser-li sepulcre tancat i pur.
 Lo cremar de la cera s'hi sent lo just...
 Mes a les altes hores hi entra algú,
 algú qui sent la vida com un gran buit,
 algú qui ja té eixuta la font del ulls...
 És En Bernat, qui vetla com un difunt.

(Pollença, 25 novembre-4 desembre 1896)

X La fi

Des que es rendí lo fort Castell,
 prou en sis anys l'ordre novell
 ha feta via.
 Prest En Felip de Boil venia
 reformador

d'aquest reialme, amb nou rigor
segons decret
d'En Pere, Rei del Punyalet...
No bé arribava,
i el noble Erill ja deposava
per sospitós,
vegent-lo massa generós
amb los contaris.
Per esvair los partidaris
del Rei vençut,
a cada cap més conegut
posa preu d'or
i del lleials caigué la flor.
Així fou pres
lo bon Ferrer d'Aragonès
i, rossegat
damunt un mul, finí penjat.
Prest el seguia
son fill major, i amb ell moria
molt noble gent.
En Boil així, amb terror creixent,
prou esvaí
la lleialtat, fins que ell morí
de pesta negra.
Si lleialtat roman entegra,
ja no se'n veu...
Ail!, del bon Rei, que encara creu
trobar quí
dispost el poble mallorquí
per sa arribada!
Prou té Mallorca assegurada
l'usurpador
per son novell governador
En Gilabert
lo de Centelles, qui no perd
hora del dia.
Ja sap aquest, per un espi
que té a Provença,
com l'alt En Jaume allà comença
gran armament.
Son desembarc aquí tement,
l'enginy apura.
Dient que vol la gent segura
dins la ciutat,
arreu tancar-s'hi ell ha manat
la gent pagesa.
Per resisitir tota escomesa
del qui se'n ve,
força d'armats posada té

dins cada vila
i atalaiers en llarga fila
guaitant la mar.

Ja es veu de sobre velejar
cap a Pollença
l'estol qui ve de la Provença.
Prou que l'ha vist
des de son cau lo jove trist
de l'ermitatge.
Prou que ha sentit amb nou coratge
l'ardent Bernat
bull de venjança i lleialtat.
Oh bella nova!
sent dir que l'host ha feta prova
de gran valor
desembarcant a Formentor,
en lluita brava
contra la gent que allà manava
lo capità
que té la vila dins la mà.
Mentres ja fluix
lluitava aquest, dins Albercuix
prenia terra
lo rei En Jaume, amb gent de guerra
molta a cavall,
i era partit per l'ampla vall
bandera alçada...
-L'hora del dret és arribada-
diu En Bernat.
-Ara em veuran ressucitat!-

Dins l'ermitatge
ja no sofreix fer més estatge:
ell té son lloc
a dins l'exèrcit, molt o poc,
que el Rei aporta.
Armes no té; però què importa?
Li sobra pit.
Ja fuig, ja fuig ara de nit
l'ardent Bernat,
i de ningú pren comiat
a la partida.
Sols d'una tomba, que no oblida,
se despedeix...
Besa sa creu, així parteix
tot sol i alerta.
Nit de tardor fa veure incerta
puig i camins,

mentre en núvols gegantins,
 guaita la lluna
 com lo semblant de la fortuna,
 guaita inconstant...
 Tal llum és prou pel caminant
 ple d'esperança.
 Per costa i vall ardit avança
 fent son camí;
 mes a l'Estret, ran del molí
 mirant s'otra.
 Dins l'ampla vall Pollença obscura
 se descobreix,
 I en lo gran fum, que s'hi espesseix,
 foc s'hi destria.
 –Oh caminant!, seguint la via,
 no us atureu
 a dins Pollença; tota arreu
 és saquejada.–
 Això li diu amb veu cansada
 lo moliner,
 que descarrega a son graner
 lo que ha portat.
 –Germà!– llavors diu En Bernat–,
 germà, digau-me:
 no és a Pollença l'alt En Jaume?
 –Ja n'és sortit,
 i ver lo plau diu que és partit,
 bandera alçada.
 Troba la vila abandonada
 de sos veïns,
 i l'ocupà; més allà dins
 ja l'investia
 tot l'armament de pagesia,
 prest enviat
 per En Centelles. Dur combat
 ha combatut,
 i no se sap qui l'ha perdut.
 Cases desertes
 ara allà dins estan obertes,
 buites de tot;
 i pels carrers ara, amb un mot,
 sols trobareu
 destrossa i morts arreu arreu.–

Parlant seguia
 lo moliner, i ja partia
 llest En Bernat.
 Bestiar ja troba en llibertat
 que va fent tala...

De l'horta surt, llavors escala
l'humit coster,
i sens entrar per cap carrer,
passa la vila,
a on un fum negre s'apila,
ombra de mal.
Baixant pel Coll de la Rafal,
segueix fent via,
i de Colonya a l'alqueria
toca a la fi.
Era l'alberg de son padrí,
oncle pagès
qui té cavalls, armes i arnès.

Tancarda resta
la porta d'om, i sols contesta
lladrar de cans.
Toca En Bernat més fort que abans
i crida: –Obriu!
Si no em negau lo parentiu...–
Un vell pagès
pel finestró calma: –Qui és?–
–Som En Bernat!–
–Mes ell és mort... –Ressucitat,
per la defensa
del dret i l'honra de Pollença!

.....

–És ell, és ell!–
crida llavors un altre vell,
obrint la porta;
i una abraçada la més forta
sent En Bernat:
son pare n'és qui l'ha abraçat.
Sabia el pare
com aquell fill vivia encara,
però no en féu
mot jamai, ni al germà seu:
així ha guardada
del dur secret la fe jurada.
L'oncle, astorat,
fixa los ulls sobre En Bernat;
menjar li dóna...
Seu, menja i parla breu estona
lo mort que és viu...
–L'alba se'n ve –llavors diu–;
ara deixau-me
arma i cavall pel rei En Jaume.–

L'arma es ceneix
i dels dos vells se despedeix;
treu lo cavall,
l'ensella, munta... i cap avall
se perd de vista
baix de l'estel d'una alba trista.

.....

Per acabar
està l'octubre. Dins la llar,
una vesprada
seuen los vells. La sospirada
nova no ve,
i cada un l'ànsia que té
callar procura.
Resen tots dos per la ventura
del trist Bernat,
i pensatius, com han resat,
guarden silenci.
Llavors tot just par que comenci
remor creixent
d'algun cavall que ve corrent...
Prou s'anuncia
que és lo cavall de l'alqueria
per son renill.
Surten los vells: –Bernat! –Mon fill!–
Mes, qui devalla
no és En Bernat... –De la batalla
vinc, ai!, retut...
A Lluçmajor tot s'és perdut!–
Qui parla així
n'és l'esclau moro, qui partí
de l'alqueria
quan de Pollença el Rei sortia.
Ve sanguinós,
però no ho veuen aquells dos
que amb ell s'ajunten.
Els, tremolant, sols li pregunten:
–Què és d'En Bernat?–

–Baix del rei mort, mort l'he deixat.

(Pollença, 3-10 desembre 1896)

Referències històriques i anotacions

En la publicació *De l'agre de la terra* – “Castell del Rei”, Costa i Llobera fa un seguit d'anotacions històriques que fan referència majoritàriament a la *Historia de Pollensa* de Mateu Rotger. Algunes d'aquestes anotacions s'adjunten a continuació, a més d'altres informacions que poden ajudar a entendre el contingut històric al qual fa referència l'autor.

CANT I

Lo castell sitiàt

“El Castell del Rei fou el darrer refugi de Jaume III a Mallorca. El 29 de maig, estan allà, es va adreçar als seus fidels de Mallorca perquè resistissin al seu enemic, tot planyant-se de la poca defensa que havien fet”. (Notes de Costa i Llobera)

“El Castell del Rei va ser l'únic punt de Mallorca a on continuà arborada la bandera de Jaume III després d'esser ocupada sense resistència l'illa per l'usurpador Pere IV d'Aragó, a últims de maig de 1343. Sols en el castell de Bellver intentà fer resistència Nicolau de Marí, però la lleialtat del castellà no pogué impedir la traïció de la seva gent, el castell fou entregat. Los altres castells forts d'Alaró i Santuari s'obriren a l'invasor sense protesta. (V. Piferrer i Quadrado, *Balears*). El setge en el castell del rei durà des del dia 8 de juny fins a últims d'agost de 1343.” (Notes de Costa i Llobera)

“El setge del castell de Pollença començà el 19 de juny i se'n negocià la rendició el 29 d'agost”. (Gabriel Ensenyat i Pujol: *La reintegració de la Corona de Mallorca a la Corona d'Aragó (1343-1349)*, Editorial Moll, Mallorca, 1997. Pàg. 199-202).

“Diumenge, a quinze dies del dit mes de juny, lo dit mossèn Felip de Boif fo al castell de Pollença e requerí los alcaids, qui eren dos, e la un era Llenguadoc e havien nom Guillem de So, e l'altre era aragonès, qui li lliurassen lo castell. E, finalment, no el volgueren lliurar. E nós haguem sobre lo dit castell nostre acord. E, finalment, acordam que hi trametéssen ginyes e companya de cavall e peu e que el féssim assetjar, però lo batle e los hòmens de la vila de Pollença nos havien ja fet homenatge e ens eren obedients”. (*Crònica de Pere III El Cerimoniós*)

Bé prou des la vall fonda sent aquest crit reposant dins sa tenda N'Arnau d'Erill,

El 26 de juny, Pere IV Rei d'Aragó partia de Mallorca satisfet de la facilitat amb què havia duit a terme la conquesta i segur de la fidelitat dels qui deixava en el govern de l'illa; els autoritzava a emprar tota classe de regidors i crueltats amb els qui mostraven afecte amb l'infortunat monarca.

En aquell moment, Pollença era l'únic punt en què tremolava l'estendard del rei En Jaume. El batle reial de Pollença era Francesch Aragonés, persona de distinció i decidit del partit de Jaume III de Catalunya-Aragó. Arnau Erill, governador de

Mallorca pel Rei d'Aragó, en cartes dels dies 19 i 20 de juny, manà al batle reial, que aplegàs gent armada “en vintenes i trentenes” per guardar el siti del castell. Per això i veient la importància de l'empresa, Arnau d'Erill vingué a posar setge en persona, acompanyat dels cavallers que tenia al seu servei, i en Bertran de Roig, procurador reial. Sense esperar que el rei Pere embarcàs cap a Barcelona (que fou el 26 de juny) ja dia 23, Erill partí cap Alcúdia i el dia 26 ja estava acampat a baix del castell de Pollença”. (Nota de Miquel Costa que treu de la *Historia de Pollensa*, escrita sobre documents de l'Arxiu Pollença, Mateu Rotger)

Arnau d'Erill i de Mur Baró d'Erill (Arnau II). ? – aprox. 1355

Fill de Guillem (IV) d'Erill i de Castellvell. Assistí a la donació del comtat de Ribagorça a l'infant Pere (1322). Anà a la conquesta de Sardenya i fou cap de les tropes que assetjaren la vila d'Esglésies (1323). Fou conseller de l'infant Pere (Pere III). Veguer de Barcelona i el Vallès (1338, 1341); nomenat procurador, declarà contumaç el rei Jaume III de Mallorca i li incoà procés (1343). Governador de Mallorca (1343-45) i de Rosselló i Cerdanya (1344?), durant la guerra assetjà i prengué Pollença i Vinça (Cerdanya), on Jaume III s'havia establert. El 1345 li fou obert procés, acusat d'afavorir els partidaris del rei de Mallorca. Tornà a Sardenya quan es rebel·là el jutge d'Arborea, Marià IV. El seu *Stili curiarum civitatis Majoricensis* no fou publicat fins el 1663. (*Enciclopèdia.cat*)

sols uns jurats mancaren: los pollencins

“Lo que havien fet los Jurats del Regne a 25 de maig, rendint homenatge al rei usurpador dins Santa Ponça, feren a mitjans mes de juny los síndics de les viles reunits a la Ciutat amb aquest objecte. Sols una vila mancà a tal reconeixement del rei en Pere, i fou Pollença, on tenia en Jaume III entusiastes partidaris. El poble pollencí va ser l'únic que es va mantenir veritablement fidel al rei desventurat, això explica que ell aquí desembarcàs a 14 de maig i d'aquí després s'embarcàs per sos estats de França, veient-se abandonat dels mallorquins”. (Notes de Costa i Llobera, *Historia de Pollensa*, M. Rotger)

Per llevant té a ses plantes un gran baixest

Aquest clot o *baixest*, si bé és molt avall respecte del castell, és en canvi molt amunt sobre el nivell de la mar. Per això el castell que vist de la part de la terra no presenta gran altura, vist de la part de la mar mostra una alçada realment espantosa.

Lo *baixest* o fondal de referència és una continuació més alta de la vall de Ternelles, i cap al NE s'acana baixant a la mar, on forma la cala oberta que es diu cala Castells, entre dos caps de roca anomenats la Galera i la Topina.

Qui nostre noms demana ja los sabrà

–Jo som Pere Domènech. –Jo, Esteve Escarp.

–Jo som En Jaume Tàrrega. –Jo, Puig Bernat.–

«És històric que els quatre soldats d'aquests noms cridaren a favor del rei En Jaume i contra el d'Aragó. Consta per un llarg document de l'Arxiu de Pollença en què expressen les fiances fetes al governador per treure de la presó els parents i

parentes d'ells quatre. Ja que a ells no els podia capturar Erill, tancats com estaven dins l'inexpugnable castell, feu empresonar les famílies de cada un d'ells, acusats haver comès crim en *lease majestatis..allegando fore suum Regem Majoricarum, et nom dictum dominum nostrum Regem Aragonum* (*Historia de Pollensa*, Mateu Rotger)

A un document de l'Arxiu de Pollença s'anomenen devuit persones preses a la cúria reial, quatre homes i quatre dones de la família d'Esteve Scarp, dos homes i dues dones de la casa Domènech, quatre parents de Can Bernat Puig i dos d'en Jaume Tarrega». (Notes Costa i Llobera)

I en Berenguer de Merles a tots fa cap,

«Berenguer de Merles és anomenat, en dos documents de l'època existents a l'Arxiu, l'enginyer o mestre de fortificacions que tenia a ses ordre N'Arnau d'Erill» (*Historia de Pollensa*, Mateu Rotger)

Les pedrasses rodolen pel comellars

«Encara que per les canalades de baix del castell se troben algunes pedres rodones, de gros *tamany*, llançades sens dubte per antigues màquines de guerra». (*Historia de Pollensa*, Mateu Rotger)

CANT II

A l'ermita

i humil capella

La primitiva cel·la o ermita de Pollença estava situada dalt d'un cingle altíssim que guaitava sobre la mar, no molt enfora del castell. Encara s'hi veuen confuses ruïnes, aquest indret és conegut avui en dia com la Cel·la Vella. Fins el segle XVI no baixaren els ermitans a establir-se a la vall de Pollença.

Costa apunta que gràcies a dos llibres que foren robats i restituïts tenien notícia de l'existència d'aquesta ermita, i cita el document de l'Arxiu, que recull M. Rotger:

«Lo darrer jorn de Mars lany de la nativitat de nre. Senyor MCCCLXXII.–Denunciat fo al honrat batle reyal de Pollença per lo devot religiós Frare Nicholau Torela ermita, que V setmanes son passades que li foren emblats de la sua casa que te dins la vila de Pollença per sa posada, dos llibres fort bons, dels quals es lo I de contemplació e altre es saltiri fort bell ab capletres dor inluminat...etc.»

Aquest notícia, segons apunta el mateix poeta, és la que li va suggerir el personatge de l'ermità per fer-lo intervenir en l'acció de la llegenda. “En els Llibres de Ramon Llull se troben sovint cavallers retirats en la vellesa a fer vida d'ermitants; i amb el llinatge de Torela o Torrella he trobat un altre indicatiu per suposar que aquest ermità fou un noble cavaller, retirat en la contemplació, sense haver perdut el seu afecte legítim per la Casa reial de Mallorca”. (Notes Costa i Llobera)

L'antiga cel·la de Ternelles, existent ja a mitjan segle XIV, es trobava sobre uns penyals, prop del castell del Rei, i el 1372 era habitada per fra Nicolau Toralla. Entre el 1408 i el 1417 l'ermità biscaí fra Joan edificà, amb l'ajuda dels jurats de Pollença, una nova cel·la a la vall de Ternelles, on es venerà des del 1533 la Mare de Déu de la Misericòrdia. Sempre sota la vigilància i protecció dels jurats fou restaurada el 1548 i reparada en altres ocasions, i estigué habitada per ermitans. A mitjan segle XIX s'hi instal·laren tres llecs framenors, que el 1897 es traslladaren a l'ermita del Sant Crist o del Remei. El 1900 un ermità retornà a Ternelles. (*Enciclopèdia.cat*)

En Bernat Totxa.

Aquest venut, sens cor, esmotxa

“N’Erill, arribat a Pollença, deposà de batle reial en Francesc d’Aragonès, conegut com a cap dels jaumistes, i posà en lloc seu en B. Totxa. Aquest es mostrà tan dur amb los partidaris de Jaume III que temps envant lo refomador del regne, Felip de Boyl, volent extremar la persecució contra el jaumistes, no trobà per batle reial de Pollença ningú millor que el mateix Bernat Totxa”. (*Historia de Pollensa*. M. Roger)

Los tres companys amb vestidures

de tintorers

semblen de lluny uns urxellers

Rebien el nom d'*orxellers* aquells qui anaven a collir orxella, que era una herba que empraven per tenyir de color vermell i era molt cercada en aquell temps per les riberes de Mallorca.

A conseqüència d’una ordre del governador Arnal d’Erill es va fer el següent pregó dins Pollença:

«Ara ojats què mana lo Governador del Sr. Rey: que negú urxeller no gos cullir urxella en les penyes del Castell, ne al dit Castell se gos acostar de mija legua entorn per la dita Orxella cullir, sots pena de penjar en guisa que muyra».

Aquest pregó donà peu a Miquel Costa a presentar disfressats d’orxellers en Bernat i els altres dos amics pollencins que volien donar notícies i ajudar al castell assetjat.

I en tal cortina

vegí de sobte gegantina

l’ombre del Rei

«Alguna vegada s’és observat dalt de les penyes del castell un fenomen òptic anomenat (espejismo) que consisteix en projectar-se sobre boires i núvols les imatges dels objectes prodigiosament turmentades, que tal manera que una figura humana hi senya una silueta més que gegantina. Aquest estrany espectre especial presencià des del Castell anys enrere el pare de l’autor acompanyat d’alguns amics, entre ells en Sebastià Font i Miralles qui després fou magistrat i encara segurament se’n recorda, havent-se publicat llavors una ressenya al Diari de Mallorca.– (1849?)». (Nota de Costa i Llobera)

CANT III

Les noves i Elisenda

Amb los soldats que avisen ja surt En Guillem de So;

Segons els documents trobats a Pollença, aleshores el castellà del castell del Rei era un aragonès anomenat Blasco. A l'obra *Baleares* en Piferrer posa com encarregats del Castell un aragonès que no anomena i un tal Guillem de So natural de Llenguadoc. (Notes Costa i Llobera)

N'és la filla bella i jove del noble Guillem de So.

Segons el poeta no és estrany suposar que dins el castell assetjat hi havia dones de servei, conforme ho proven aquestes paraules «...vos no ennovets res al Castei que afiscatz mes greus, si quen gitets homens ni fembres... etc.» (Lletra d'en Rotger de Renovanch a Mossenyer en Bn de Buadella. –*Boletín de la Sociedad Arquelógica Luliana* –Desembre de 1895, pàg. 197– notícia publicada per DM Bonet)». (Notes Costa i Llobera)

Bé cal tenyir les gramalles, com deien els cantadors... Gramalles de la justícia pels botxins ara ja són!–

La **gramalla** era una peça de vestir emprada en època medieval i moderna. Consistia en una mena de sobrevesta o toga folgada que es vestia sobre les altres peces, sovint acompanyada del caperó. Tenia versió femenina, el **gramalló**, dut sobre la gonella.

Era una peça relativament habitual, car la vestí el rei Pere el Gran per passar despercebut quan es dirigia al desafiament de Bordeus, segons consta a la *Crònica de Ramon Muntaner*. (Wikipedia)

Els de la penya davallen aferrats a greny i tronc,

Molt acostat al castell per la banda de migjorn s'aixeca un penyal a manera de torrassa, des del qual és possible llançar algun objecte dins les murades.

**Diu En Bernat: –Ara és hora
de dar al Castell socors...!
Encorralen les ovelles**

En Bernat Domènech fou acusat d’haver introduït bestiar dins el castell assetjat. Consta per aquesta frase de la seva sentència: “Eo quad ut proditor misserat bestiarium in castro pollentia...”. Encara que no va resultar provada tal cosa, Costa assegura que es va servir d’aquest fet.

CANT IV

La presa

**Per baix de la poterna passa tot just;
ja no hi són les ovelles; ja és ben segur**

La *poterna* és la portella d’una fortificació que té sortida a la vall; galeria subterrània que hi porta; cast. *poterna*. “La porta forana és alta, ampla y maciça com una poterna de castell”, Víct. Cat., Cayres 82. (*Diccionari català-valencià-balear*).

–Reina de les muntanyes, Verge de Lluc,

Aleshores (1343) ja era famós el Santuari de Lluc, perquè la miraculosa imatge de Maria Santíssima ja s’hi venerava, atès que fou trobada l’any 1238. Encara no es coneixia la Mare de Déu del Puig de Pollença, perquè no se’n va començar a parlar fins a l’any 1348. (Notes de Costa i Llobera)

sobre En Bernat se llancen tots a la una,

En Costa apunta que quan en el poema narra per què detenen en Bernat, es decanta de l’exactitud històrica. «Segons la història en Bernat Domènech fou pres a Pollença per ordre del governador Erill, davant el qual un jove boig havia acusat Domènech d’haver introduït ovelles en el Castell *sitiat*. Això ho declara un pollencí Pere Rotlan en un document publicat en el *Boletín de la Sociedad Arquelógica Luliana*, maig de 1890. Diu així: “... Quidam juvenis, qui dicebatur fore insensatus accusavit dicto mobili dictum Bernardum quod ipse misserat ad dictum castrum tunc aliquam quantitatem ovim, ob quod dictus nobilis (Erill) ipsum Bernardum capi fecit...”. (Notes de Costa i Llobera)

CANT V

La sentència

Per fer-lo confessar del delictes de què l'acusaven, el varen turmentar realment, li cremaren les plantes dels peus i el torturaren pel cap, segons consta en un document publicat en el *Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana*, en el número corresponent a maig de 1800, pàg. 252: "...ob uod dictus mobilis (Erill) ipsum Bernardum (Domènec) capi fecit et ipsum in capite tortorari mandavit ac etiam solam pedum combuzi ut ex inde ad eodem de premissis extorqueret veritatem; qui Barnardus Domenech fuit eo tunc valde tam capitis quan etiam pedum tormentis quan plurime gravatus, prout iste vidit, tandem quod ob nimiam oppressionem tormentorum sibi illatorum dictus Bernardus decessit ad aliquos dies...

Qui això declara és Petrus Rotlandi, de Pollentia, testis juratus...". (Notes de Costa i Llobera)

-Ara dec fer altra sentència d'aqueix catiu, que la innocència no pot provar com ja el pastor...

«Pere Palau era pastor de l'alqueria del Castell, propietat d'en Francesc Ferragut. Fou acusat aqueix pastor d'haver fet provisió d'ovelles per los *sitiats* del Castell. En B. Totxa el va fer tancar dia 1 de juliol de 1343 i li va prendre declaració, com en va prendre a moltes altres persones sobre el fet suposat. De tal declaracions resultà que si bé el Castell havia rebut reforç de vitualles, ("bestiaria ovina in refrascamentum (!) sirve adjutorium victualium scubiis...") no n'era la causa del tal pastor. Se provà que el que passà la nit de la feta dins la casa de Ternelles, després de deixar les ovelles, a la Coma de la Cova. Així fou lliberat amb fiança que feu per ell n'Aranu Morey propietari de Ternelles". (Notes de Costa i Llobera tretes de declaracions de l'Arxiu de Pollença per Mateu Rotger)

Calles? Aquí et faré parlar més que no pots... Dau-li turment!-

Sembla que en Bernat Domènec moria a resultes del turment abans que pogués partir desterrat. Així ho indica la resposta de B. March en el document que publicà el maig de 1890 al *Boletín de Arqueologia Luliana*. -"Interrogatus si dictus Bernardus Domenech vivit, dixit quod non, imo decessit a Pollença (sic) et fuit opinio aliquorum quod decessit propter tormenta". Costa afirma que "aquest indagar si en Bernat encara vivia m'ha suggerit el pensament de presentar-lo mort i viu per donar més unitat a l'acció". (Notes de Costa i Llobera)

Pel sementer horrenes soques, que ja han perdut compte dels segles que han viscut,

Qualsevol que conegui la muntanya de Mallorca s'haurà fixat l'atenció en les antiquíssimes oliveres que presenten soques rotorçudes, enormes, buides i d'una configuració la més estranya. (Notes Costa i Llobera)

CANT VIII

La Cambra de la senyora

**Mirant tot just a ponent
obri la mina sa porta.
Més avall del planiol**

«Es tradició viva encara dins el poble que el Castell tenia una mina cap a la ribera del mar. Per aquella banda no seria possible baixar més que fins a un replà, vestit de càrritx, que formen les penyes. Més avall sobre aquest plànol sols aguaiten sobre l'abisme roques tallades a plom». (Nota de Miquel Costa i Llobera)

**Prou deu esser lo coval
del vell marí gran alcova,**

«Vell marí és el nom que els mariners mallorquins donaven a la foca». (Nota de Miquel Costa i Llobera)

**Llavors pensa si pot ser
la sirena fabulosa,
la sirena de la mar
de qui rondalles ne conten.**

Costa fa referència a les dones d'aigua i més en concret a la que formaria part d'una de seves llegendes més contades i cantades: "La cançó de Na Ruixa-Mantells".

**Los mariners li diran
la Cambra de la Senyora**

«Avui dia els pescadors anomenen la Cambra de la Senyora una gran encletxa de roques on entra l'aigua de mar just a baix del castell, dins la costa acinglada que mira cap a ponent. Aqueix nom estrany i misteriós m'ha suggerit la mort de n'Elisenda». (Nota de Miquel Costa i Llobera)

CANT X

La fi

Prest En Felip de Bouyl venia reformador d'aquest reialme, amb nou rigor

«Llegó a Mallorca como reformador del reino Felipe de Boyl y el 6 de junio (1845) suspendió de empleo al sospechoso Erill. A la vista tengo la curiosísima acusación contra éste, no menos que sus descargos acerca de su ponderada intimidación con los jacobinos... et.» (Nota de text de Piferrer -*Baleares* –pàg. 170 - Notes de Costa i Llobera)

Ja es veu de sobre velejar cap a Pollença l'estol qui ve de la Provença.

Dia 12 d'octubre (1349) fou l'arribada de Jaume III, i aquesta nit se suposa del 14 al 15 d'aquell mes. (Notes de Costa i Llobera).

a on un fum negre s'apila ombra de mal

“Gm. Ferrer diu quel jorn que la gent desampara Pollensa, aquest era al Castell e anavasen a Pollensa per portarsen blat que avia, e troba en la carrera en P. Damer qui li dix que tota la vila avia fe que fos afogada cor tot hom desemparat... e veyan y gran fum...”

«Per aquesta i altres moltes declaracions sobre lladronicis i saqueig que es troba a l'Arxiu de Pollença es dona a conèixer l'estat horrible en què degué restar la vila després de sortir-ne los combatents, entregada al pillatge dels qui s'amagaven dins tanta desolació». (Notes de Costa i Llobera)

Troba la vila abandonada de sos veïns, i l'ocupà; més allà dins ja l'investia tot l'armament de pagesia, prest enviat per En Centelles.

L'exèrcit de Pere IV, a les ordres del governador Gilabert de Centelles, derrotà el rei En Jaume III a la batalla de Lluçmajor (25 d'octubre).

–Baix del rei mort, mort l'he deixat.

Sabuda és per tothom la mort de Jaume III a la batalla de Lluçmajor al 25 d'octubre de 1349.

Jaume III de Mallorca Catània, Sicília, 1315 — Lluçmajor, Mallorca, 1349

Apunt biogràfic

Rei de Mallorca (1315-49), fill únic de l'infant Ferran, príncep titular de Morea, i de la seva primera muller, Isabel de Sabran.

Morta aquesta de sobrepert, el seu pare el confià al cronista Ramon Muntaner, que el portà a Perpinyà i el lliurà a la seva àvia, Esclarmunda de Foix, sota la protecció del rei Sanç I de Mallorca, oncle seu.

Mort aquest (1324), Jaume II de Catalunya-Aragó tractà d'impugnar el testament i d'apoderar-se del regne de Mallorca. La intervenció del papa Joan XXII, que proposà serioses consultes jurídiques, evità una guerra.

El rei de Catalunya-Aragó acceptà la decisió que afavoria el jove rei, sota la tutela d'un altre oncle seu, l'infant Felip, canonge d'Elna.

El 1327 ell i el seu tutor anaren a Barcelona per retre l'homenatge a Jaume II de Catalunya-Aragó, i, dos anys més tard, a Alfons III.

A vint anys entrà a la plena governació del seu regne de Mallorca. Es casà de primer (1336) amb Constança, filla d'Alfons III de Catalunya-Aragó, i després (1347) amb Violant de Vilaragut.

El 1337 promulgà les remarcables lleis Palatines, sobre el règim de la cort reial. Pere III el Cerimoniós, poc temps després d'heretar la corona catalanoaragonesa (1339), li exigí el degut vassallatge. Jaume acompanyà Pere a Avinyó a visitar el papa.

Durant aquest viatge es produí el famós incident que contenen les cròniques: el cavall de Jaume ultrapassà una mica el de Pere i aquest volgué treure l'espasa per venjar aquella manca de respecte.

Davant el problema jurisdiccional de Montpeller, sempre candent, Jaume III de Mallorca volgué atreure's el suport d'Anglaterra, fet que irrità Felip VI de França, de qui era vassall per Montpeller. Jaume tractà aleshores de guanyar-se el seu cunyat, el rei de Catalunya-Aragó, però aquest féu un joc polític evasiu, l'obligà a renunciar a tota acció contra França, l'acusà de no comparèixer a la cort de Barcelona del 1341, incomplint una de les seves obligacions de vassallatge, de batre moneda pròpia i de permetre en els seus dominis moneda diferent de la barcelonesa.

El 1342 Jaume, que anà a Barcelona amb cinc galeres per entrevistar-se amb Pere III, fou acusat per aquest d'intencions de segrestar-lo a bord d'una galera, aprofitant la visita que feia a la seva germana Constança, per la qual cosa abandonà Barcelona després d'una violenta escena amb el Cerimoniós.

El procés culminà en la sentència desfavorable a ell pronunciada el 1343. Per l'abril del mateix any tampoc no acudí a una nova cort de Barcelona. Pel maig, Pere, amb un estol, salpava per ocupar Mallorca, i el 25 desembarcà a Santa Ponça, mentre Jaume III escapava al Rosselló. Menorca i Eivissa es reteren sense lluita.

El 1344 Pere s'apoderà del Rosselló. Davant el desastre, Jaume III tractà de fer les paus amb ell: acceptà una renda anual de deu mil lliures i els drets sobre Montpeller, l'Olmeladès i el Carladès, però no obtingué ni les Illes ni el Rosselló; al cap d'un cert temps, fugí cap a França, i amb l'ajut de Felip VI envai el Conflent i la Cerdanya, sense resultat.

Vengué Montpeller al rei francès, i, amb el primer termini de cobrament, intentà de recuperar la corona de Mallorca. A la batalla de Lluçmajor, el 25 d'octubre de 1349, perdé definitivament la corona i la vida: fou escapat al camp de batalla. El seu cos fou enterrat de primer a Lluçmajor i després a la catedral de València. El 1905 les despulles foren portades a la catedral de Mallorca.

Proposta educativa

Aquest viatge de recerca té com objectius donar a conèixer l'episodi més destacat que es produí al castell roquer de Pollença a través del poema "Castell del Rei" de Miquel Costa i Llobera. El 1343, El castell del Rei fou el darrer reducte de fidels al rei de Mallorca En Jaume III quan aquest ja havia perdut el regne de Mallorca i se l'havia annexionat la Corona catalanoaragonesa de Pere el Ceremoniós.

La regidoria d'Educació, Cultura i Mediació Cultural de l'Ajuntament de Pollença facilitarà l'accés de l'alumnat que es vulgui desplaçar fins a la possessió de Ternelles i visitar el castell del Rei per poder dur a terme aquesta activitat.

Proposta curs: 3r ESO

Es proposa, dur a terme activitats interdisciplinàries que permetin a l'alumnat, per un costat, llegir i entendre la poesia de Miquel Costa i Llobera i, per l'altre, estudiar aquest episodi de la història de Mallorca.

A les aules:

Llengua catalana: fer una comprensió lectora del poema i fer un llistat del ric lèxic que emprà Costa i Llobera i que ha deixat d'emprar-se. Aquest fet ajudarà l'alumnat a ampliar el vocabulari i, per descomptat, a enriquir el coneixement que tenen de la llengua catalana.

Geografia i Història: en el segon trimestre, els alumnes de 3r d'ESO estudien aquesta part de la història de Mallorca. La proposta passa per poder profunditzar en aquest episodi concret de la història a les aules abans d'anar al castell del Rei i realitzar una tasca prèvia de recerca del que va succeir a Pollença.

Biologia i geologia: dur a terme una recerca de l'orxella i fer-ne l'experiment de tenyir una tela, cercant prèviament informació de com es duia a terme aquesta tasca i sobre el tipus d'orxella que hi ha.

Valors ètics: fer una comparació entre els canvis que ha experimentat l'ètica, la justícia i la política del regne de Mallorca a l'època de la dinastia privativa i l'actual; i analitzar la història concreta per apuntar aquells esdeveniments que podrien haver-se evitat i, al mateix temps, raonar propostes alternatives a partir de l'adopció de postures inicials diferents.

Al castell:

Llegir el poema in situ i fer-ne un estudi visual identificant cada una de les escenes (Cants).

Representar el poema a través de l'escenificació, ja sigui plàstica, visual i audiovisual o teatral.

Després del viatge de recerca:

Avaluar globalment l'experiència i executar activitats a classe per complementar si cal.

Proposta per 5è i 6è de Primària

Tot i que aquest viatge de recerca està pensat perquè el pugui dur a terme l'alumnat de 3r d'ESO, es pot adaptar al segon cicle de primària, 5è i 6è, eliminant alguns cants del poema "Castell del Rei" o bé distribuint-los entre diferents grups de treball perquè els puguin analitzar per separat.

El que es vol aconseguir amb aquest viatge de recerca és que l'alumnat del cicle superior de primària assoleixi el gust per la lectura de la poesia de Miquel Costa i Llobera, i s'adoni que rere aquestes lectures també poder trobar una història d'aventures, en aquest cas, basada en fet reals.

Per què aquest viatge de recerca també ha d'arribar a primària?

Perquè si ens quedam amb la lectura dels poemes de Costa i Llobera dins les aules, l'alumnat no visualitzarà la part d'història que recull, en concret, aquest poema. A més, el fet de sortir i poder veure i visualitzar in situ el poema fa més atractiva la seva lectura.

1. Abans de la sortida

Haver realitzat una lectura inicial del poema per poder-ne entendre el vocabulari.

Informació prèvia de l'episodi històric sobre el qual Costa i Llobera escriu el poema, argument del poema i el context personal en el qual l'escriu l'autor.

2. A la vall de Ternelles

Localització dels indrets que apareixen en el poema a mesura que s'avança cap al castell.

3. Al castell del Rei

Llegir el poema visualitzant cada una de les escenes per poder-hi ubicar els personatges.

Mirar de trobar les pedres que varen llançar les màquines de guerra, així com les restes de la Cel·la Vella.

Fer una teatralització o un curt in situ; l'altra opció seria dibuixar-ne un còmic. Aquesta tasca es pot fer per grups i repartir-se cada un d'ells diferents parts del poema.

4. A l'escola

Visualitzar el treball realitzat, debatre sobre els fets succeïts i reflexionar al respecte i, en darrer terme, valorar l'experiència.